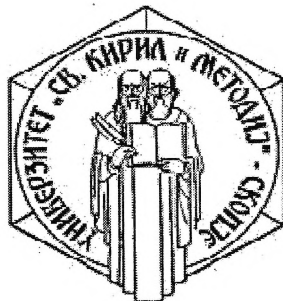

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Филозофски Факултет
Институт за социјална работа и социјална политика
„Мајка Тереза“

**ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ И НЕЈЗИНАТА ПРИМЕНА ВО ПРИСТАПОТ ДО
СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

-Магистерски труд-

Кандидат:

Светлана Војновска

Ментор:

Проф. Д-р Маја Геровска Митев

Скопје, 2016

СОДРЖИНА

ВОВЕД	4
МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ	8
ПРВ ДЕЛ - ТЕОРЕТСКИ, КОНЦЕПЦИСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРИСТАПИ ВРЗАНИ СО ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ	21
1. ТЕОРЕТСКИ, КОНЦЕПЦИСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРИСТАПИ ВРЗАНИ СО ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ	21
1.1. Идеолошки концепции - неолиберален модел	21
1.2. Концепциски начела	27
1.3. Институционални разлики во политиката на условување	35
1.3.1. Светска банка.....	35
1.3.2. Европска унија	38
ВТОР ДЕЛ - КОМПАРАТИВНИ АНАЛИЗИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ	42
2. КОМПАРАТИВНИ АНАЛИЗИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ	42
2.1. Условени парични надоместоци	42
2.2. Социјална парична помош	49
2.3. Детски додаток	58
2.4. Надоместок во случај на невработеност.....	62
ТРЕТ ДЕЛ - СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ И ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	68
3. СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ И ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ..	68
3.1. Трендови во однос на исплата (обем) и користење (број на корисници) на социјални трансфери	68
3.2. Промени во легислативата кои влијаат на исплатата/обем на корисници	79
3.3. Промени во обемот на корисниците на социјални трансфери.....	88
ЗАКЛУЧОЦИ	92

Прилог Прашања за експертски интервјуа	103
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	108

ВОВЕД

На почетокот на XXI век современите социјални држави соочени со длабоките економски, политички и општествени промени иницираа низа реформи на своите социјални политики. Некои автори реформските агенди на современите социјални системи велат дека можат да се сфатат како нова политичка парадигма во три аспекти. Прво, правата се условени и поради тоа зависат од однесувањето на поединецот, второ, во прашање е пристап кој се базира на индивидуализмот, над се, на поттикнување на волјата на индивидуата да се вработи, и трето ја има за цел економската партиципација и автономија (Д. Вуковиќ, Н. Перишиќ, 2008: 128).

Особено внимание привлече примената на политиката или принципот на условување, според кој правото на поединецот до пристап од одредени социјални бенефиции и услуги треба да зависи од неговата или нејзината подготвеност да исполни одредени услови (во однос на своето однесување и активности). Принципот на условување е присутен во многу аспекти од социјалната политика, вклучувајќи: социјална сигурност, вработување, домување, образование и здравство. Одреден број на автори тврдат дека како што политиките базирани на “условени права” имаат централно место во тековниот процес на социјални реформи, самата идеја на „социјални права“ е систематски нарушена. Политиката на условување генерираше импресивно ниво на политички контраверзи и академски дебати, што ја прави интересна за да биде предмет на истражување.

Во литературата се сретнуват автори кои политиките на условување ги разгледуваат во рамките на актуелните програми „welfare to workfare“ кои имаат за цел да им помогнат на долгорочно невработените лица во наоѓање работа; да ја зголемат флексибилноста на пазарот на труд; да ја елиминираат зависноста од системот на социјална заштита и да се справат со социјалната исклученост. Овие програми се спроведуваат во многу западни земји, а последниве години се присутни и во Р.

Македонија. Авторите се фокусираат на една важна карактеристика на овие програми, замената на универзалните социјални права својствени за државата на благосостојба со децении наназад во условени права кои зависат од исполнувањето на одредени обврски, поставени се услови за корисниците на социјални бенефиции. Тие зборуваат за нов вид на социјален договор помеѓу корисниците и државата кој со себе носи и нова конструкција во односот помеѓу правата и обврските, како и нова интерпретација на државјанството. Идеалот на социјалното државјанство (ставот на Маршал дека државјанството е основа за остварување на правата до социјални бенефиции, права кои треба да бидат и универзални и безусловени) е намален преку овие социјални реформи. Изразуваат загриженост за предефинирањето на социјалниот договор помеѓу индивидуата и државата и реториката во која има се поголемо присуство на морална агенда и нагласеност на одговорностите и обврските од страна на оние кои се корисници на социјална помош. Amir Paz-Fuchs тврди дека условената благосостојба (conditional welfare) ги поткопува граѓанските права, како што се правото на приватност и семеен живот, а од корисниците на социјална помош се бара да го променат своето однесување (Amir Paz-Fuchs, 2008).

Од друга страна, повеќе автори укажуваат на трендовите на примена на условувањето во социјалната политика таргетирана кон сиромашните. Таргетираните политики се условени кога од корисниците, покрај проверка на приходите („means-test“), се бара редовно да извршуваат некои однапред утврдени активности (да ги праќаат своите деца редовно на училиште или пак редовно да прават здравствени прегледи). Поборниците на оваа политика тврдат дека условувањето води кон подобро образование и здравствени исходи кои им помагаат на сиромашните да се справат со лошата ситуација и сиромаштија, како на краток, така и на долг рок. F. Bastagli (2008) ги истражува овие тврдења, врз основа на анализа на инструментот на условено насочена политика, кој доживеа брза експанзија во последниве години: условени парични трансфери (УПТ). Во текот на 1990-тите, УПТ беа воведени во земјите низ светот, особено во регионот на Латинска Америка, како клучна компонента на нивната борба против

сиромаштијата и редистрибутивните стратегии. Авторката ги идентификува главните аргументи во корист и против условувањето и ги поврзува со три видови на разгледувања: однесување, администрација и политичка економија. Воведувањето на компонентата на условување која е насочена кон образование и здравство во паричните трансфери во голема мера е оправдано од страна на повеќето креатори на политики. Различни студии (на пр. за процесите на интергенерациски пренос на сиромаштијата; ефектите од подобриот предучилишен нутритивен статус; последиците од сиромаштијата врз децата преку лошото здравје на мајките) укажуваат на тоа дека подобрувањата на резултатите во образованието и здравството се од суштинско значење да им се овозможи на сиромашните лица да се справат со неповолната ситуација. Нејзините главни заклучоци се дека: условувањето е оправдано при менување на однесувањето на сиромашните луѓе бидејќи може да поттикне одлуки кои ќе доведат до подобрување на образовните и здравствените исходи, да осигура дека ресурсите ќе станат достапни за одредени ранливи групи притоа делувајќи како дополнителна скрининг алатка и да помогне да се обезбедат ресурси за таргетираните политики преку подобрување на политичката прифатливост, што доведува до зголемување на ресурсите за сиромашните. Во исто време, условувањето, може да создаде мотивација за нарушувања во однесувањето, да покаже високи административни трошоци, ресурси - кои ќе бидат подобро потрошени директно на сиромашните и евентуално да ја загрози политичката поддршка на политиките за намалување на сиромаштијата.

Во последните две децении, социјалната политика во Македонија, ја карактеризира постојан тренд на промени, кои генерално се движат во насока на намалување на социјалните трансфери и заострување на критериумите за пристап до социјалните права. Социјалните трансфери исплатени од страна на државата во периодот 2000 – 2010 год. се намалиле од 11% од БДП на 9% од БДП во 2010 год. наспроти зголемената потреба од нив. (Центар за економски анализи ЦЕА, мај 2012) Ваквите трендови се проследени со присуство на зголемено условување на претходно универзалните парични трансфери. Токму поради тоа интересот да се истражи политиката

на условување и нејзината примена во пристапот до социјалните трансфери во Република Македонија е голем.

Истражувањето ќе се движи од разгледување на политиката на условување во контекст на пошироките теоретски дебати за социјалните реформи, принципот на условување во однос на принципот на универзалност, начините на кои принципот на условување практично се применува во широк спектар на сектори, централните приговори во однос на условувањето, аргументите кои се развиени за да се оправда употребата на условувањето, за да потоа врз основа на теоретските согледувања се премине кон истражување на примената на принципот на условување во социјалните трансфери во Република Македонија, со посебен осврт на пристапот до: социјална парична помош, условени парични надоместоци, паричен надоместок во случај на невработеност и детски додаток.

Имајќи ги предвид актуелните социјални реформи во кои политиката на условување има централно место, како и пренесувањето на одговорноста за социјалните ризици на индивидуално ниво се поставува прашањето какви ќе бидат последиците врз оние/корисниците кои нема да можат да ги исполнат поставените критериуми, и со тоа, ќе им биде намален пристапот до социјални бенефиции. Сите овие причини го иницираат и оправдуваат ова истражување кое сметам дека би помогнало во понатошошните истражувања и анализи за примената на политиката на условување, како и за креаторите на социјалните политики во Р. Македонија.

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Формулација на истражувачки проблем

Анализите покажуваат дека реформските процеси во социјалната политика во Р. Македонија се случуваат како резултат на: изменетата општествена и демографска структура, нискиот економски раст и капацитет, перманентно висока стапка на невработеност, како и зголемена побарувачка на услуги од социјална заштита. Истите извори наведуваат дека од тие причини се донесуваат измени во законската легислатива и во начините на финансирање, администрирање и нудење на услугите во социјалната политика, кои се особено видливи во политиката на вработување, социјалната заштита и социјалното осигурување (М. Геровска-Митев, 2008).

Во неколку студии направени во последниве години, во освртот даден за регулаторната (законска) рамка на системот на социјална заштита во Република Македонија се наведува заклучокот дека традиционалната универзална достапност до социјалната заштита и Бизмарковото социјално осигурување полека и отстапува место на поселективната и поиндивидуализирана социјална заштита. Во интерес на истражувачкиот проблем, ќе бидат наведени некои од главните согледувања изнесени во овие студии, кои се однесуваат на пристапот до социјалните трансфери, со акцент на оние кои ќе бидат земени како предмет на ова истражување. (студија: „Социјална заштита и Социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија“, Европска Комисија, октомври 2007).

Кај сите парични надоместоци од системот за социјална заштита и осигурување се забележува заострување на критериумите за достапност, условување, зголемен фокус на проверка на средствата, намалување на времетраењето и висината на паричниот надоместок. За корисниците на социјална парична помош (СПП) воведено е условување со јавна работа – која доколку се одбие се прекинува правото на користење на СПП, има намалување на износот на СПП за 50% по третата година (претходно ова намалување било предвидено по петтата година), зачестени се увидите од страна на центрите за

социјална работа во домовите на корисниците, исто така, предвидено е прекинување на правото на СПП во случаите кога корисниците нема да обезбедат точни и навремени информации, ќе одбијат понуда за работа или нема навремено да се пријават во Агенцијата за вработување. Паричниот надоместок во случај на невработеност е предвиден само за невработените лица кои имаат евиденција за платени придонеси за социјално осигурување од најмалку 9 месеци, но, само доколку работниците ја изгубиле работата без „нивна вина“, исто така, овој паричен надоместок е предмет на постојано намалување во однос на максималното времетраење на користење и висината на износот на паричниот надоместок. За сите детски надоместоци, се смета, дека генерално се ниски, вклучувајќи го и детскиот додаток кој не ги покрива реалните трошоци во подигањето и развојот на детето и не обезбедува задоволување на основните животни потреби во секојдневното живеење. Условените парични надоместоци, за прв пат, почнаа да се спроведуваат од септември 2009 година. Наспроти високите очекувања на креаторите на социјалната политика во однос на резултатите од оваа програма, академската заедница предлага „претходно согледување на искуствата од другите земји, темелен осврт на потребите за нејзиното воведување во Македонија, како и сеопфатна анализа на севкупните ефекти од ваквата политика како врз поединците, така и врз системот на социјална заштита“ (М. Геровска-Митев, 2012).

Погоре изнесените сознанија од анализите на реформските процеси во Р.М. кои укажуваат на зголемено присуство на принципот на условување, како и заклучокот дека овие реформи се далечни за нивните корисници и неприспособени на актуелните капацитети, можности и потреби, ќе послужат како основа за спроведување на ова истражување. Тоа ќе се обиде да одговори на следното истражувачко прашање:

Како политиката на условување се применува во пристапот до социјалните трансфери во Република Македонија? Ова е проблемот кој иницира истражување на пристапот до социјалната парична помош, условените парични надоместоци, паричен надоместок во случај на невработеност и детски додаток.

2. Цели и задачи на истражувањето

Цел: Каква е примената на политиката на условување во пристапот до социјалните трансфери во Република Македонија, поточно во пристапот до: социјалната парична помош, условените парични надоместоци, паричен надоместок во случај на невработеност и детски додаток.

Карактер: Целта на истражувањето е преку објаснување или експликација на појавата која е предмет на истражување да се провери точноста на општата односно појдовната хипотеза. Експликативното истражување како основа во едно истражување зема една или низа претпоставки изведени од теоријата или од емпириски утврдени правилности. Според научната цел ова истражување е применето односно евалуациско. Бидејќи овој тип на истражување како посебна цел му е да го оцени влијанието на општествените интервенции и последиците од промените, како една нова научна постапка.

3. Предмет на истражување

Предмет на истражување во овој труд е политиката на условување и нејзината примена во пристапот до социјалните трансфери во Република Македонија. Посебно внимание ќе се обрне на пристапот до: социјалната парична помош, условените парични надоместоци, паричен надоместок во случај на невработеност и детски додаток. Тенденција на ова истражување е да се добијат информации за пристапот до социјалните надоместоци преку анализа на законската регулатива која ги третира, собирање на официјални статистички податоци за бројот на корисници, опис на критериумите за остварување на правата на социјални надоместоци и ефектите од нив, како и времетраењето и висината на паричните надоместоци.

4. Поимовно-хипотетичка рамка на истражувањето

Во овој магистерски труд како основни поими се јавуваат следниве:

Дефинирање на основните поими

Во продолжение следи дефинирање на основните поими кои го сочинуваат проблемот на истражување:

Политика на условување

Во литературата поимот “политика на условување” се сретнува во рамките на академските дебати за социјалните реформи, често се разгледува преку нејзината примена во различни домени на социјалната политика, а дел од авторите за неа говорат и како за “нова парадигма” во социјалната политика. Истотака, релевантни истражувања ја анализираат политиката на условување во рамките на обидот на Владата на Новите Лабуристи во Велика Британија за реструктурирање на државата на благосостојба (владеењето на Лабуристичката партија во периодот од средината на 1990-те до раните 2000-ти, на чело со Тони Блер и Гордон Браун).

Најчесто користени дефиниции преку кои се објаснува политиката на условување се: “Принципот на условување смета дека подобноста во остварувањето на одредени основни, јавно достапни, социјални права треба да зависи од согласноста на поединецот да исполни одредени задолжителни обврски или обрасци на однесување” (Deacon Alan, 1994) и “правото на поединецот до пристап од одредени социјални бенефиции и услуги треба да зависи од неговата или нејзината подготвеност да исполни одредени услови, во однос на своето однесување и активности”.

Во ова истражување политиката на условување ќе се разгледува преку воведување критериуми за корисниците на социјалните трансфери кои им наметнуваат одредени обврски, а нивното неисполнување може да доведе до прекин на користењето на социјалниот трансфер.

Социјални трансфери

“Социјалните трансфери како специфична категорија на јавните расходи наменети се за финансирање на социјалната политика, социјалната сигурност и социјалната заштита. Социјалните трансфери се резултат на изборот на современите демократски општества кои освен промоција на демократските вредности и пазарна економија посебно внимание ќе посветат на промоција и почитување на човековите права, која ги вклучува социјалните права” (З. Бабиќ, 2008).

Социјалната заштита во Р. Македонија е составена од услуги и бенефиции од даночно финансираниот систем за социјална заштита, како и од систем за социјално осигурување заснован на придонеси. Според Државниот завод за статистика, социјалните издатоци во Р. М. се пресметувани според ЕСА 95. Според оваа методологија, социјалните трансфери како процент од БДП пораснаа од 13.6% во 1995 до 15.3% во 2004 и се намалија на 12.2% во 2005. Сумата на социјалните трансфери како процент од централниот буџет се зголеми од 52.7% во 1995 до 60.3% во 2003 и се намали на 58.8% во 2005. (Податоците за трошоците за социјална заштита според ЕССПРОС методологијата сеуште не се достапни.) Паричните надоместоци од системот за социјална заштита се составени од контрибутивни и неконтрибутивни бенефиции. Неконтрибутивните надоместоци и надоместоците кои зависат од проверка на средствата вклучуваат социјална помош (вклучувајќи ги сите подкатегории) и детски надоместоци, кои ги прераспределуваат центрите за социјална работа (социјална помош) и секторот за заштита на децата (детски надоместоци). Контрибутивните надоместоци вклучуваат: пензии, парични надоместоци за невработени, надоместоци на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, како и надоместоци на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда. Овие надоместоци се прераспределуваат од страна на Фондот на пензиско и инвалидско осигурување (пензии), Агенцијата за вработување (парични надоместоци за невработени), како и од Фондот за здравствено осигурување (надоместоци на плата за време на

отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, како и надоместоци на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда).

Надоместоците за социјално осигурување се финансирани од задолжителни придонеси за пензии и инвалидитет, невработеност и здравство. Овие придонеси изнесуваат до 32% од бруто платата на вработените и се исплатуваат од страна на работодавците. Покрај придонесите од страна на работодавците, државниот буџет исто така во одреден дел придонесува кон трошоците на социјалното осигурување (студија: “Социјална заштита и Социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија”, Европска Комисија, октомври 2007).

Социјална парична помош - дефинирана во Законот за социјална заштита на Р.М.

Право на социјална парична помош има лице способно за работа и домаќинство, материјално необезбедено и кое според други прописи не може да обезбеди средства за егзистенција. Согласно Законот за социјална заштита за материјално необезбедено се смета лице и домаќинство кое остварува приходи по сите основи пониски од износот на социјалната парична помош, утврден со законот за социјална заштита и кое не поседува имот и имотни права од кои може да се издржува. Подносителот на барањето за остварување на право на социјална парична помош до Центарот за социјални работи на подрачјето на кое има живеалиште, за себе и членовите на домаќинството приложува потребна документација. Исто така подносителот на барањето со писмена изјава пред Центарот потврдува дали остварува и други приходи (од привремена работа во странство, штеден влог и камати од заштеди, поседување и приходи од хартии од вредност). Висината на социјалната парична помош за носителот на правото изнесува 2.140 денари. За секој следен член на домаќинството основицата се зголемува за коефициент 0.37, а најмногу до пет члена. Носителот на правото на социјална парична помош е должен да ја потврди состојбата на месечните приходи за себе и сите членови во домаќинството, при поднесувањето на барањето и во текот на користењето на правото (секој месец се

потпишува во Центарот). Ако носителот не го направи тоа секој месец правото на социјална парична помош престанува и не може да се оствари во наредните шест месеци.

На лицето кое остварило право на социјална парична помош му престанува правото на социјална парична помош ако се утврди дека дало нецелосни или невестинити податоци за семејната и материјалната состојба, како и за состојбата со имотот и имотните права, или не извести за настанатата промена во материјалната, семејната и имотната состојба за себе и членовите на домаќинството. Во таков случај во решението за престанок на правото се определува дека правото не може да се оствари во наредните 12 месеци. Корисниците на социјална парична помош можат да бидат работно ангажирани за извршување на јавни работи до пет дена во месецот и за извршување на сезонски работи и други повремни работи од градоначалникот на единицата на локалната самоуправа освен пензионер, жена за време на бременост, млади мајки до девет месеци породилно отсуство, ученик, студент итн. Ако корисникот на социјална парична помош неоправдано го одбие работното ангажирање ќе се исклучи од користењето на правото на социјална парична помош во наредните 12 месеци (семејството, домаќинството ќе продолжи да прима без него).

Детски додаток – дефиниран во Законот за заштита на децата на Р.М.

Законот за заштита на децата предвидува парични права кои на родителите со ниски месечни примања ќе им помогнат во пружањето еднакви услови на децата во обезбедувањето на основните животни потреби во секојдневното живеење. Остварувањето на едно од правата за заштита на децата, не го исклучува користењето на друго право согласно со Законот за заштита на децата. Правото на детскиот додаток како паричен надоместок се обезбедува за покривање на дел од трошоците во подигањето и развојот на детето.

Право на детски додаток остварува еден од родителите на детето, државјанин на РМ со постојано место на живеење во Република Македонија, за дете државјанин на

Република Македонија и на редовно школување во Републиката. Услов за остварување на ова право е граничниот износ на просечните месечни приходи и примања по член на семејството. За остварување на детски додаток приходите во семејството по член да изнесуваат најмногу 2.415 денари, а за дете на самохран родител пресметковниот износ се зголемува за 75% и изнесува 4.226 денари по член.

Услови кои треба да се исполнат во постапката за остварување на ова право е возраста на детето и материјалната состојба на семејството. Право на детски додаток има еден од родителите на детето до наполнување на 18 години живот доколку детето е на редовно школување. За дете кое трајно или за подолго од една година ќе остане неспособно за работа, родителот има право на детски додаток за детето за време на траење на неспособноста на детето, но најдолго до 18 години живот. Детски додаток следува за децата што родителот ги издржува и тоа за: деца родени во брак или вон брак, посвоени деца, внуци, браќа, сестри како и за други деца земени на издржување.

Висината на детскиот додаток изнесува: за дете до 15 години живот, односно додека е редовен ученик во основно училиште - 740 денари, за дете од 15 до 18 години живот, односно додека е редовен ученик во средно училиште – 1.175 денари. Вкупниот месечен износ на детски додаток за децата за кои родителот го остварил правото изнесува најмногу 2.415 денари. Во колку родителот не ја обнови документацијата во рокот определен со Законот за заштита на децата (месец септември) Центарот за социјална работа ќе донесе решение за престанок на правото на детски додаток во рокот од 15 дена, а правото престанува од првиот ден на месецот во кој е пропуштена обврската за обновување на документацијата. Корисникот на правото за детски додаток ако не го извести центарот за промена на фактите и околностите кои биле основа за признавање на правото, Центарот за социјална заштита по дознавање за промена на фактите и околностите по службена должност ќе донесе решение за престанок на правото.

Условен паричен надоместок – дефиниран во Програма за условен паричен надоместок за средно образование за учебната 2010/2011 година. Средствата за условени

парични надоместоци за средно образование се обезбедени преку Договор за заем со Меѓународната Банка за обнова и развој - Светска банка.

Програмата за условен паричен надоместок за средно образование има за цел подобрување на пристапот и квалитетот на образованието за ученици во средно образование од домаќинства кои се корисници на право на социјална парична помош. Со оваа програма ќе се обезбедат дополнителни парични надоместоци за учениците, кое право е условено со запишување и посетување на средното образование и има за цел да го зголеми бројот на лица запишани во средно образование од домаќинства корисници на правото на социјална парична помош, како и реализацијата на задолжително средно образование во Република Македонија. Корисници на оваа програма се ученици од домаќинства кои се корисници на право на социјална парична помош и од домаќинства на кои поради работно ангажирање за извршување на јавни работи времено им мирува правото на социјална парична помош (во понатамошниот текст: корисник).

Корисникот остварува условен паричен надоместок за средно образование доколку: - не остварува право на детски додаток; - е запишан во средно училиште и - е на средношколска возраст. Корисникот користи условен паричен надоместок за средно образование под следните услови: - се додека е редовен ученик и - присуствува на најмалку 85% од вкупниот број на часови предвидени со училишниот распоред и програма. Условениот паричен надоместок за средно образование престанува во следните случаи: - корисникот матурирал од средно училиште или повеќе не е на средношколска возраст; - корисникот го прекинал посетувањето на средно училиште; - доколку надоместокот е остварен врз основа на невестинити или нецелосни податоци; - корисникот остварил право на детски додаток и - родителотот/старателот или носителот на правото на социјална парична помош поднесе барање за престанок на условениот паричен надоместок за средно образование. Годишниот износ на условениот паричен надоместок за средно образование по корисник изнесува 12.000 МКД.

Паричен надоместок во случај на невработеност – дефиниран во Закон за вработувањето и осигурувањето во случај на невработеност на Р.М.

Право на паричен надоместок има невработено лице што било во работен однос најмалку 9 месеци непрекинато, или 12 месеци со прекин во последните 18 месеци, пред престанокот на работниот однос.

Висината на месечниот паричен надоместок за време на невработеност се утврдува врз основа на пресметаните и исплатени плати кај работодавачот согласно со закон, колективен договор и договор за вработување и изнесува 50% од просечната месечна нето плата на работникот за последните 24 месеца за лице кое има право на паричен надоместок до 12 месеца, а за лице кое има право на паричен надоместок подолго од 12 месеца, паричниот надоместок за првите 12 месеца изнесува 50% од просечната месечна нето плата на работникот за последните 24 месеца, а за преостанатото време 40% од просечната месечна нето плата. Паричниот надоместок не може да изнесува повеќе од 80% од просечната месечна нето плата по работник во Републиката објавена за последниот месец.

Право на паричен надоместок не може да оствари невработеното лице на кое работниот однос му престанал поради: - давање писмена изјава за престанок на работниот однос (освен ако таквата изјава е дадена поради промена на местото на живеење на брачниот другар или склучување на брак); - спогодбен престанок на работен однос; - остварува права од работен однос спротивно на закон; - престанок на работен однос по сила на закон (освен во случај на престанок на правното лице поради стечај); - отказ од страна на работодавецот поради кршење на работниот ред и дисциплина; - одбивање да работи на работи на кои е распореден во согласност со закон; - одбивање да биде преземан со спогодба кај друг работодавец; - одбивање обука, преквалификација или доквалификација; - губење на работната способност, согласно прописите за пензиското и инвалидското осигурување и - исполнување услови за остварување право на пензија. Невработеното лице нема да може да оствари право на паричен надоместок, а и

во случај да невработеното лице е корисник на паричен надоместок, правото на паричен надоместок ќе му престане ако: - основа трговско друштво, претпријатие или друго правно лице; - врши занаетчиска, односно професионална дејност.

5. Хипотези

Општа хипотеза: Политиката на условување влијае на намалување на бројот на корисници и обемот на исплатени социјалните трансфери.

Посебни хипотези:

- Воведувањето на условот “активно барање работа и неможност за одбивање на понудена работа” придонесува за помал број на корисници на социјална парична помош;
- Условените парични трансфери немаат директен придонес во пристапот до средното образование помеѓу маргинализираните семејства
- Обемот на исплата на паричниот надоместок во случај на невработеност е условен од воведување на критериумите како “прифаќање работно анагажирање на јавни работи, одбивање обука, одбивање да се јави кај работодавец кај кој го упатила Агенцијата”;
- Обврзувањето на корисниците на детски додаток за доставување потврда за редовна посета на образование ја намалува можноста за пристап до овој трансфер кај поранливите социјални семејства (Роми, семејства со повеќе членови и низок степен на образование на главата на домаќинството и сл.).

6. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла: политиката на условување

Зависни варијабли: социјалната парична помош, условените парични надоместоци, паричен надоместок во случај на невработеност и детски додаток

Релевантни варијабли: законската регулатива, критериуми и услови за остварување на правото на паричен надоместок, времетраење и висина на паричниот надоместок.

7. Методи на истражување

За потребите на ова истражување ќе биде употребен квалитативен научен пристап за да се добијат релевантни податоци. Како истражувачки техники ќе се применат: анализа на содржина преку која ќе се добие увид во достапната литература и експертски интервјуа преку кои ќе се добијат релевантни податоци за актуелните состојби од областите кои се предмет на истражување. Анализата на содржина како техника во ова истражување се користи бидејќи: овозможува прелиминарно истражување на искусствените материјали со цел добивање на содржини кои подоцна би се истражувале, можност описно прикажување и согледување на содржината која се анализира, таа е систематска постапка за проверување на поставените хипотези како и собирање на објективни, прецизни и сигурни податоци за појавата која е предмет на истражување. Во квалитативните истражувања се користат многу техники за собирање на податоци, во ова истражување ќе се користи пишан материјал и истовремено ќе се користи компјутерска технологија за интернет пребарувања. Пишаниот материјал ќе се однесува на научни и истражувачки студии, публикации, извештаи, официјални статистички податоци, национална законска регулатива, правилници, кои ќе ни дадат соодветни информации за состојбите со истражуваните појави. За да може да постои постојана контрола на сите фази на истражувањето, етапно ќе се објаснува секоја фаза и ќе се опишува како и од кој извор се добиени податоците. Се очекува дека ваква доследна контрола ќе овозможи во иднина по завршување на истражувањето да постои проверливост и релевантност на добиените податоци. Пребарувањето на пишаниот материјал и интернет пребарувањето, за да се соберат податоци, ќе се водат преку клучни зборови кои се директно поврзани со

предметот на истражување. За потребите на истражувањето ќе бидат изготвени: инструмент за анализа на содржина и полуструктуриран прашалник.

8. Анализа и интерпретација на податоците

Обработката и анализата на квалитативните податоци подразбира систем на проверка на хипотезите преку соодветни постапки. Постапката на обработка на податоци иницира изработка на план и упатства по кои би се воделе во процесот на обработка и анализа на податоците. Свкупната работа со собраните податоци може да ја поделиме на три фази и тоа:

- средување на податоците што подразбира контрола на податоците (логичка и техничка), класификација на податоците според нивните својства, обработка и интерпретирање на податоците;
- анализа на податоците во која треба да се направи: оценка на податоците, избор и примена на аналитичката постапка т.е техниката на анализа и верификација на хипотезите;
- заклучување за појавата, изработка на извештај за научното сознание и примена на резултатите.

ПРВ ДЕЛ - ТЕОРЕТСКИ, КОНЦЕПЦИСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРИСТАПИ ВРЗАНИ СО ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ

1. ТЕОРЕТСКИ, КОНЦЕПЦИСКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРИСТАПИ ВРЗАНИ СО ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ

1.1. Идеолошки концепции - неолиберален модел

Неолиберализам е политичка филозофија која тргнува од поставката дека не е потребно ни посакувано јавната власт (државата) да интервенира во економските и општествените односи. Во економската област таа тргнува од познатата парадигма на прататкото на економскиот либерализам, Адам Смит, шкотскиот професор по морална филозофија, за „невидливата рака на пазарот“ која сама од себе, ако е слободна од државна интервенција, би требало совршено да води до рамнотежа на понудата и побарувачката, до праведна цена и профит. На политичко и институционално поле, неолибералната идеологија се залага за „минимална држава“ и општо за рудиментална јавна власт, како и спротивставена слобода на самоорганизирање на поединците и интересните собири.

Неолибералниот економско-политички концепт настанал како премолчен договор на две меѓународни финансиски институции, Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка (како и некои други слични установи). Тој бил униформен одговор на неолибералните институции на кризите кои се ределе, најпрвин во Индокина, потоа во Латинска Америка, Русија, во последни две децении на минатиот век, а потоа проследен и во таканаречените транзициски земји.

Наведените установи ја нудат својата помош на државите во справување со економските и финансиските потешкотии не само по барањето да остварат макроекономска стабилност, пресметки, валути, долг и трговија, туку со таа структурна

реформа ја поттикнале и неолибералната догма дека пазарот може сам со себе, совршено да управува.

Да се приватизираат јавните претпријатија, како што се железницата, енергетските компании и воздухопловните превозници и да се отвори конкуренција во јавните услуги, значи да се намалат даноците и јавните давачки. Да се дерегулираат, односно да се укинат правните норми, па и оние кои се однесуваат, на пример на сигурноста на сообраќајот, кога тие подржуваат поединечни економски засегнати страни, иако тие норми служат за да внесат ред и сигурност во економската дејност, но и да ги штитат правата на работниците како и природата и животната средина (Томка, 2004).

Неолиберализмот довел до капитулација на политиката и државите пред економијата, а државите и економиите пред финансиите. И десните и левите партии и политички опции, капитулирале пред „единствената можна, успешна економија во неповратен процес на глобализација“, се по ултралибералната формула на Маргарет Тачер: ТИНА – “There is no alternative”. Во таа смисла јавниот интерес и заедничкото добро се повлекле пред приватните пробиотици, а даночниот удар ја нападнал работата, а не капиталот.

Во многу развиени земји дошло до постапна приватизација на темелните служби на јавната еднаквост, здравството и образованието. Резултатот на таквото едноумие е исчезнување на економската и социјалната кохезија на многу развиени општества, егзодус на младите и безперспективност на старите. Неолибералниот капитализам и пазарниот фундаментализам се базираат на многу сиромашна редукциона антропологија, која личноста ја сведува на индивидуа, на рационален раководител и заинтересиран егоист. Тој нов облик на капитализам во човекот не сака да види интегрална личност, надарена со разум, слободна волја и морален закон, солидарен активен граѓанин.

Се појасно е дека светот и Европа, не можат да продолжат по тие опасни патишта на неолибералната аномија и нихилизам. Од оваа криза тешко дека може да се излезе, ако повторно не се воспостави системот на вредности, односно ако не се рехабилитираат

политиката и државата, се додека не го повратат приматот како единствени легитимни заштитници и придвижувачи на јавниот интерес и општото добро.

Интересна точка во историјата на неолибералната доктрина е неолибералната револуција во Чиле. Специфичност на чилеанската револуција е нејзината временска рамка. Повеќето револуции со неолиберален карактер се одвивале кон крајот на осумдесетите, односно после зголемување на неолиберализмот во САД и Велика Британија. Оттука, произлегува заклучокот дека, неолибералниот сет на економски политики, прво е испробан дома, а потоа е извезен на интернационален пазар.

Меѓутоа, воениот удар во Чиле, на чело со генералот Пиноче, спроведен е во 1973 година. Новоизбраниот претседател Салвадор Алјенде, воспоставил економска политика во Чиле, под влијание на група економисти кои се подучувале на Универзитетот на Чикаго и биле под влијание на Фридмен и Чикашката економија воопшто.

До 1986 година, Чилеанската револуција, произвела сериозна економска криза, деструкција на демократските институции во Чиле и многубројни човечки жртви. Тука се наметнува прашањето, што значела револуцијата во Чиле за неолибералните амбиции на САД и Велика Британија? Можеби само случајност или неуспех на добри намери, или пак, тест пред влез на „домашен пазар“ компониран со амбиции за заштита на корпоративни профити на чилеанските компании (Томка, 2004).

Деведесетите години со себе носат масовна расправа за глобализацијата. Во исто време, анти глобалистичките движења добиваат се поголем замав. Овој период е и време на транзиција, „отворање“ на бившите социјалистички земји. Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка како институционални носители на глобализациониот процес стануваат се повидливи, нивната политика станува се поактивна, во смисла на активно учество во политиките на неразвиените земји и земјите во развој.

Секако, таквиот развој зад себе остава различни последици. Голем е бројот на оние кои се жестоки критичари на споменатите неолиберални политики, бидејќи укажуваат

токму на последиците кои, според нив, ги оставаат ваквите политики зад себе (губење на вредностите, сиромаштија и др). Од друга страна, целата администрација и нивните бранители го слават глобалниот развој и во него гледаат подобра иднина на милијарда луѓе и тоа посебно во неразвиените делови во светот.

Неолиберализмот, неговата суштина, последици и врските со другите процеси, доктрини се предмет на анализа и проучување на голем број на автори од целиот свет. Во рамките на тие дела, видливи се различните поимања за неговата природа, дали тоа е сет на економски политики, поглед на општеството, политичка филозофија, утопија или пак мешавина на сето тоа одеднаш. Наведеното доведува до различност во погледите на принципите на неолиберализмот.

Основни аспекти на неолиберализмот се (Martinez,1997):

- *Владеење на пазарот*

Претпријатијата се ослободени од обврските кон државата, без оглед на последиците, цените се регулирани на пазарот, работниците се „де-унионизираат“ со што се намалува безбедноста на вработените, меѓународната трговија се ослободува од обврските со создавање на униии за слободна трговија (пр. NAFTA).

- *Намалување на државните издатоци и тоа селективно*

Според авторите, во име на намалување на *улогата на државата* се намалува помошта наменета за невработените, здравството, образованието, додека од друга страна, помошта насочена кон бизнисот не трпи намалување.

- *Дерегулација*
- *Приватизација*

Која како цел ја поставува поголемата ефикасност но носи и концентрација на богатството во рацете на богати поединци и ги зголемува трошоците кои општеството ги

плаќа за задоволување на своите основни потреби (образование, лекување, дури и користење на јавни добра, вода за пиење, струја)

- Елиминација на концептот „јавно добро“ или „општество“ и воведување на индивидуална одговорност префрлајќи го проблемот со сиромаштијата на оние кои се сиромашни, притоа означувајќи ги како „мрзеливи“.

Дефинирањето на неолиберализмот со себе носи различни потешкотии. Како прво, не постојат автори кои се изјаснуваат за неолиберални. Тоа значи дека во суштина, оваа наука нема изворни автори. Самиот термин, неолиберализам, најчесто го користат оние кои се против одредена струја од економската, политичката или филозофската мисла. Второ, неолиберализам е пред сè економска мисла, која навлегува во областа на социологијата, па и во филозофијата (Томка, 2004).

На крај, во различни делови во светот, либерализацијата, која ја пропагира неолиберализмот¹, се применува во различни рамки. Во САД, неолибералните тенденции тежнеат кон широка слобода на поединците во социјална, економска и политичка смисла. Во Латинска Америка, либеризацијата ја зафаќа само сферата на економијата, со што позитивните ефекти на неолибералните политики се пренесуваат само на големите компании, но не и на работниците (Rosch, M).

Условувањето може да се дефинира како „употреба на политички инструменти кои еден актер ги користи за да обезбеди прифаќање и оформува акции на друг актер“. Тоа подразбира дека условувањето вклучува најмалку два партнери. Бидејќи тие партнери обично претставуваат влади на една или повеќе земји, може да се каже дека: условувањето е взаемен договор со кој владата презема или се обврзува да превземе одредена акција, а како поддршка на таа акција меѓународната организација пружа одредена помош, финансиска или техничка.

¹Неолиберализам преставува движење во економијата заснован на неокласичната економска теорија.

Неолибералните социјални режими во Естонија, Летонија, Литванија и Словачка се темелат на радикални реформи кои вклучувале минимална улога во државите, ниска јавна потрошувачка, ниски даноци, силни дерегулирани пазари на работа и општа либерализација. И покрај географската близина и влијание на нордиските земји, Балтичките држави се определиле за радикални економски реформи кон средината на деведесетите.

Во сложениот неолиберален економски пакет, некои од овие земји порано, а некои подоцна вовеле еднакви даночни стапки, што резултирало со рекордно ниска пропорција на приходи од данокот на бруто домашен производ во споредба со остатокот на ЕУ. Во овие држави трошоците за социјална заштита во бруто домашен производ исто така се екстремно ниски. Меѓутоа, овие земји и покрај изразените даночни оптоварувања на ниски плати, високи трошоци на приватна здравствена заштита и високо учество на вработените сиромашни, покажува дека растот и вработеноста не довеле до „инклузивна демократија“.

Социјалните проблеми со кои овие земји се соочуваат се многубројни: пораст на стапката на сиромаштија, како и нееднаквоста, стапката за замена во пензиониот систем е ниска, социјалните трансфери се лошо насочени, а здравствената заштита и социјалните услуги не се поддржани со доволни фондови. Кога на ова ќе се додаде плаќање на партиципација во здравствената заштита и образование, се воочуваат контури на силна либерална социјална држава која е обележена со сериозни проблеми на социјална исклученост.

„Златното време“ кое современите држави го доживеале во првите децении по завршување на втората светска војна, било следено со забрзан економски напредок, политичка стабилност, континуиран раст на животниот стандард и еден сеопшт оптимизам. Повоениот период за социјалната политика на овие земји им поставил превисоки цели и со тек на време предизвикал нивно претерано напрегање, кое своите граници ги достигнало во почетокот на седумдесетите години на 20 век.

Економската криза со која тогаш се соочувал западниот свет, резултирала и со криза на државата на благосостојба, довела до преиспитување на нејзините успеси и дополнително влијаела на јакнење на економските политики првенствено ориентирани кон пазарот како реалокатор на ресурси.

Во англосаксонските земји, идеологијата на новата десница, која претставува специфичен амалгам на неолиберално и неоконзервативно учење, станува доминанантен дискурс кој го одредувал правецот и карактерот на идните реформи. Социјалниот капитализам е заменет со сурова неолиберална варијанта на капитализам кој се засновал на верата во пазарот како со регулаторен механизам, на апсолутизација на принципот на дерегулација, либерализација, намалување на улогата на државата и ограничување на нејзиниот обем и моќ во корегирање на нееднаквоста и нерамнотежата кои настануваат како продукти кои дејствуваат на пазарот со истовремено попуштање на начелото на солидарност кои претставувал основа на социјален консензус. Наместо потребна реформа на состојбата на државата, новиот историски проект, неолиберализмот, најавил нејзина деградација. (Видојевиќ, 2011).

1.2. Концепциски начела

Високата стапка на невработеност, проблемите во исплатување на заработката и социјалната помош, масовната сиромаштија, укажуваат на системски недостатоци и ограничувања на концепцискиот модел. Интензитетот на промени се движел од големи ветувања, преку започнати и недовршени системски трансформации. На тоа во голема мера допринеле тешкотиите во процесот на приватизација, политичка нестабилност, честа промена на владите, недостаток на одлучност и поддршка за радикални реформски барања, како и негативни ефекти на поголем пакет реформски закони.

Изградбата на институционална рамка врз основа на активна социјална политика, подразбира промена на улогата на главните актери и воведување на пазарни законитости. Ограничувањето на финансирањето и обезбедување на права и услуги во социјалниот

сектор, бара сведување на нејзината улога на изградба на институционална рамка со адекватна законска регулатива. На поединците им се пренесувала одговорност во донесување на одлуки и поднесување на последиците од погрешен избор (Вуковиќ, 2011).

Практичната примена на наведените принципи значи јакнење на личната одговорност за социјалната положба и пренасочување на улогата на државата на покривање на основни ризици и обезбедување на минимум сигурност.

- *Селективизам*²

Офанзивните стратегии за активирање биле насочени кон борба против невработеноста и социјалната исклученост. Наспроти дефанзивните стратегии, социјалните давачки се зголемуваат бидејќи се мотивирани со подобрување на животните ситуации на корисниците на социјален надоместок со цел поттикнување на нивното интегрирање на пазарот на трудот (Вуковиќ, 2008).

Активната социјална политика претставува и сегмент на јавно вложување во отворање на нови работни места. Welfare стратегијата за активирање е карактеристична за земјите од социјал демократскиот режим. Социјално политичките и општи општествени цели на овој режим биле промовирање на еднаквост на сите, и тоа на „највисоко ниво“ од каде што произлегува и поттикнување на универзална партиципација во општеството. Социјалните надоместоци во овој режим, компаративно гледано, се најмногу, така што и на корисниците на социјална помош им се обезбедува релативно пристоен животен стандард.

Споредено со тоа, државите на социјал демократскиот режим се одликуваат со долга традиција со програми за стручно оспособување, како и насочување на поголем

²Селективизам подразбира дека одредена мера се применува само на одредени групи, или одредени сектори во едно општество, во одредена држава членка. Материјалната селективност се воспоставува de jure и de facto.

сегмент на средства внатре во социјалните трансфери на активните мери за вработување. Причина за тоа претставува и интегрирањето на целта за целосна вработеност во социјалната и економска политика.

- *Активација (workfare)*

На повеќедимензионалноста на поимот активирање во социјалната политика упатуваат многубројни фактори општествено-политички, нормативни, но и од теоретска природа, кои влијаат на нејзината практична функција, целите и мерките.

За активна социјална политика се врзува поимот „активно општество“ кој исто така се дефинира преку повеќе значења. Во прв ред, се однесува на потпирање на индивидуата врз сопствените сили, што истовремено е доминантен елемент на преформулирање на социјалната политика. Иако е присутно на различните нивоа, редефинирањето на правата и одговорностите, како и промената на улогата на поединецот, нивните семејства, различните општествени групи и општеството во целина, се одвива во правец на јасно профилирање на новиот квалитет на овие односи. Наспроти зависноста од социјален надоместок и помош од социјалната служба воопшто, активното општество се базира на поттикнување на активирањето на различни социјални актери, а посебно на поединецот (Вуковиќ, 2008).

Од областа на политиката на пазарот на трудот и осигурување за невработените, принципите и мерки за активна социјална политика се прошириле и на останатите подрачја на системот за социјална сигурност. Во прв поглед, тие се воведуваат во политиката за пензии и активна работна старост, вклучувајќи механизми за финансирање на социјална сигурност и сложена и диверзификувана интеракција помеѓу даночната политика, социјалното осигурување и останатите надоместоци и социјални услуги.

Отсуството на општоприфатена дефиниција на поимот активација води кон различности во неговото интерпретирање. На практичен план, тоа се одразува преку воочување на низа проблеми, при обид за операционализирање на овој поим, а во некои

случаеви и разликување на активни и пасивни мерки. Токму поврзаноста и условеноста на правата кои се остваруваат во системот на социјална сигурност со учество на пазарот на работа, која во најширока смисла ја прави основата на социјалната политика, има свој историјат и образложение во еволуцијата на социјално политичките мери (Вуковиќ, 2008).

Промените во англосаконските земји, спроведени во осумдесетите години, биле мотивирани со намалување на буџетски средства за социјални трансфери, оделе во прилог на прифаќање активна иницијатива во социјалната политика.

Реформата во социјалната помош во САД, со Законот за услогласување на личните одговорности и работни можности, усвоени во 1996 година во Соединетите Американски држави, суштински се креира тренд на трансформирање на политиката за социјална помош во политика на работа и вработување. Една од новините на законот претставува временско ограничување на правото на парична социјална помош, по што корисникот на социјална помош има обврска да се вработи. Во исто време, предвидени се и мерки на вклучување малолетни родители во програмата за обука за работа, а посебно поттикнување на вработување на поголем број на самохрани родители (Вуковиќ, 2008).

Иако ефектите од примената на овој закон не можат да се разгледуваат надвор од широкиот, општествен, економски контекст, со оглед на тоа дека економскиот раст обезбедил, помеѓу останатото, отворање на голем број на нови работни места за лица со ниски квалификации, популаризацијата на „welfare to work“ стратегијата“ во САД и широката употреба на англискиот јазик, помогнале во ширење на влијанието на овој концепт.

Напоредно со тоа, во Велика Британија во 1997 година, во New Deal предвидени биле таканаречени задолжителни шеми, насочени кон младите и долготрајно невработените, како и таканаречени доброволни шеми, за самохрани родители, лица со инвалидитет, невработени над 50 годишна возраст и партнери на невработените. Со овие шеми се опфатени различни можности, како што се: услуги за лично советување,

поддршка при барање на работа, програма за стекнување на работно искуство и дополнителни квалификации. Како и во Соединетите Американски држави, правото на надомест за невработените, условено е со учество во некои од предвидените програми. За успехот на New Deal во Обединетото Кралство постојат амбивалентни сфаќања.

Неговите постулати послужиле како основа за спроведување на понатамошни реформи во текот на 2001 и 2002 година, исто така мотивирани од стратегијата за вработување. Конечно, понатамошни законодавни реформи се предложени со Зелената книга, под името A New Deal for welfare, Empowering People to Work од 2006 година. Пристапот welfare to work е карактеристично хибриден. Тој од една страна опфаќа силен нагласок на зајакнување на корисникот, на неговата подготвеност и сопственост над акциските планови, на користењето на способности, а од друга страна, нагласок се става на принудата, учеството и казните или санкциите за неускладеност.

Пристапот до активни социјални политики во реалноста е исклучително диверзифициран. Една од причините за тоа произлегува од тоа што мерките за активирање се воведени со различни политички и практични мотивации во различни национални системи за социјална сигурност. Факторите кои го определуваат степенот за присуство на активни мери, како и акцентот на одредени сегменти, се многубројни. Некои од најзначајните се:

- природа и одлики на економскиот систем и пазарот на труд,
- теориски, институционални, нормативни и вредносни поставки на социјалната политика и системот за социјална сигурност и
- демографски карактеристики на државата.

Иако во теоријата не е постигната согласност во врска со становиштето за дивергенција (наспроти конвергенција) на активните социјални политики, во основа нивната припадност, може да се разгледува во контекстот на класификација на социјалните режими. Jakob Torfing разликува дефанзивна и офанзивна стратегија на активирање.

Табела 1. Концептуална рамка на активна социјална политика

	Офанзивна стратегија на активирање	Дефанзивна стратегија на активирање
Политичка цел	<ul style="list-style-type: none"> - Намалување на државните расходи - Запирање на зависноста - Пристапот до вработување зависи од индивидуата 	<ul style="list-style-type: none"> - Промовирање на отворање на работни места - Подобен пристап на пазарот на трудот за исклучените сектори од популацијата - Зголемување на социјална паритципација
Концепт на сиромаштија	<ul style="list-style-type: none"> - Индивидуална одговорност - Пристап на подкласата (како растечка и структурна појава) 	<ul style="list-style-type: none"> - Општествена одговорност - Пристап на исклученост (мултидимензионална и редуцирана појава)
Пазар на трудот	<p>Мора да постојат иницијативи за пристап до работа, а остварувањето на правата на социјална помош да биде „обесхрабрено“.</p> <p>Поттикнување на брзо враќање на работа, кај корисници на социјална помош:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Негативни даноци - Агенции за вработување и советување за преквалификација 	<p>Унапредување на способноста на исклучени сектори од популацијата, Неможност за интегрирање на сите. Има за цел унапредување на човековиот капитал:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Можности за вработување во јавниот сектор и за ресурси за обука - Механизми на советување
Цел на стратегијата за активирање	Насочена само кон оние кои се најисклучени (семејства со деца што ги издржуваат)	Насочена кон целосната активна популација или главни приоритетни групи (млади, долго невработени)
Содржина на стратегијата	<p>„Прво работа“</p> <p>Краткорочна стратегија на база на carrots и sticks програма</p>	<p>„Подобрување на можноста за вработување“</p> <p>Обука</p> <p>Искуство на работа</p> <p>Отворање на работни места во јавниот сектор.</p>

Извор: Eransus, 2003

Дефанзивните стратегии на активирање се водени од потребата за ограничување на буџетските средства, односно намалување на државните расходи, а со тоа предизвикуваат „стеснување“ на социјалните права. Се одликуваат со насочување на правата на материјална (парична) социјална помош кон оние кои се апсолутно сиромашни и не се во можност да обезбедат основни средства, потребни за одржување на сопствената егзистенција. Целта на активните мерки е интегрирање на корисниците на социјална помош на пазарот на трудот.

Офанзивната стратегијата на активирање ги истакнува индивидуализмот и слободата на поединците и смета дека основниот регулативен механизам на позиционирање на поединецот во општествената хијерархија е пазарот. Според тоа, населението, воопштено, се стимулира да учествува на пазарот на работа, како и што се смета дека пазарот ја овозможува социјалната правда и еднаквост. Социјално политичките мерки претежно се во функција на поттик на вработување и тоа унапредување на иницијативата на поединецот да се вработи, со давање на информации за слободни работни места, иако и со краткорочните вложувања во програми на преквалификување, доквалификување и обука воопшто.

При преминот од *Welfare state* на *Welfare Society*, институционалниот апарат на управата е сведен на најмала можна мерка. Државата не дава никакви услуги туку само го координира или го регулира нивното изведување. Другите субјекти рамномерно се натпреваруваат за преземање на некои социјални услуги. Државата финансиски ги помага корисниците на социјалните услуги на разни начини, по пат на ваучери, сервисни бонови или со примерна фискална политика, се со цел да им овозможи користење на услугите од повеќе извори и да не ги ограничи во изборот давателите на услугите. Тој модел најдобро го применува начелото на супсидијарност, бидејќи промовира самоорганизација на цивилното општество во креирање на социјалната политика.

○ *Means test* (проверка на приходи)

Means test или проверка на приходите, претставува барање кое апликантите за социјална помош го поднесуваат, а е поврзано со нивните потреби и ресурси. *Means test* всушност претставува метод за ограничување на исплатата на социјална помош, на оние на кои навистина им е потребна, со цел да се намалат трошоците за таквите програми во однос на даночните обврзници. Поради својата тенденција која ја има, изгледа дека не е многу доверлив, па затоа често ги плаши сиромашните луѓе при обидот да аплицираат за помош.

Во некои од старите форми на овој тест, од апликантите се барало да ги искористат сите или поголем дел од нивните заштеди, а исто така на овој тест биле подложени и блиските роднини на оние кои бараат помош, кои властите ги гледаат како можни извори за поддршка. Практиките во повеќе земји во однос на *means test* биле изменети при напорите да се елиминираат тие карактеристики.

Критичарите на *means test* истакнале дека тие се многу скапи за управување, посебно во поглед на фактот дека економските околности на апликантите се менуваат, со што се намалува бројот на квалификувани администратори кои се достапни за вистински програми за социјални услуги. Една алтернатива е програмата за социјално осигурување, која се базира на вистинското, повеќе отколку на потребното. Друга алтернатива вклучува скали на бенефиции со рамни стапки, кои се применуваат во согласност со нивоата на приходите на апликантите.

Со цел да се квалификуваат за исплата на социјална помош, апликантите мора да го задоволуваат *means test* и тестот за вообичаено место за престој. *Means test* е начин на кој се проверува дали лицето поседува доволно финансиски средства за да се издржува себеси и сумата за исплата на социјална помош, доколку ги има, може да се квалификува. Во *means test* Одделот за социјална заштита ги испитува сите извори на приходи кои ги има апликантот.

Во однос на кој начин се пресметуваат средствата и износот на средствата кои ги поседува едно лице, дозволено е да постојат разлики од едно плаќање до друго.

1.3. Институционални разлики во политиката на условување

Комплексната евалуација на резултатите од социјалните реформи не е направена, а проценката на ефектот на поединечните сегменти на системот за социјална сигурност е препуштена на „владините“ аналитичари.

Европската политика кон соседите не претставува радикална промена во однос на претходната политика на ЕУ кон трети држави, бидејќи сите потенцијални земји членки, уште од почетокот на 90-те биле субјект на некои форми на условување во своите претходни ангажмани со ЕУ.

Постојат причини за сомнеж дека она што е денес политиката на условување на ЕУ не претставува конечен облик на истата. Понатамошниот развој на меѓународните односи, потребата за создавање на сигурна средина во која земјите партнери би делеле мир, демократија, почитување на човечките права и единство на различностите, ќе ја јакне потребата за нови форми на меѓусебна соработка, која и понатаму ќе дејствува на идејата за условување.

Самата суштина на оваа политика нема да претрпи значителни промени, се додека го задоволува неопходниот услов за обострана корист. Од друга страна земјите на западниот Балкан, немаат причина да веруваат дека ЕУ барем малку „ќе им прогледа низ прсти“ на нивното одење кон неа, што јасно стои во стратегијата за проширување на ЕУ.

1.3.1. Светска банка

Светска банка е светска банкарска група која во својот состав има 5 институции, кои се во сопственост на 184 земји членки. Таа е еден од најголемите светски извори за

финансирање на земјите во развој и има доминантна цел со употреба на своите финансиски ресурси, персонал и огромно искуство да им помогне на сиромашните луѓе.

Светската банка дава помош за развој на разни програми, посебно за програмите за намалување на сиромаштијата. Заемите на банката во главно, не се поврзани, но со оглед дека банката нема доволно капитал за финансирање на бројни проекти во земјите во развој, барањата за добивање на заем мора да поминат арбитража на десет најразвиени индустриски земји. Со политиката за условување, овие земји со посредство на Банката, утврдувале приоритет на земјите при добивање на финансиските средства,

Во својата досегашна активност, Светската банка значително придонела за општ напредок во светот, а посебно се создала реална основа за да се намали бројот на гладни, неухранети, необлечени и болни луѓе во светот. Иако се направени големи и импресивни чекори во последните 50 години, сепак во светот се уште има гладни скоро милијарда луѓе во светот.

Банката се занимава со аранжирање на кредити и заеми или со гарантирање за прибирање на заеми на меѓународниот пазар за пари и капитал и преку други канали, така што најитните проекти, а многу скапите можат ефикасно да се изградат и да се експлоатираат. Светската банка сите свои активности ги врши под работни услови, а непосредно, придонесува за безболна транзиција на економијата на разрушените земји од војната во мирољубиви цели.

Долгогодишното искуство на Светската банка, не само во врска со последиците од Втората светска војна, туку и од големиот број на локални и регионални немири после 1945 година (војната во Кореа, Виетнам, агресијата во Босна и Херцеговина во периодот од 1992-1995 година, како и некои други) и помогнале на Светската банка да ги одбере најдобрите модели, односно да ги примени до сега најдобрите искуства и решенија во брза обнова и реконструкција на земјите и да ги насочи кон иден развој во најдобар можен правец.

Банката развојот на приватниот сектор го гледала како примарно средство за зголемување на вработеноста. Покрај тоа, програмата на Банката за социјална заштита на вработувањето, вклучила низа директни проектни интервенции дизајнирани да го заштитат приходот или да ја подобрат можноста за вработување во краток рок, операции за ускладување, проекти за техничка помош, кои за цел имале програмите за социјална помош да ги направат поефективни, размерни и финансиски одржливи.

Светската банка има темелно поставени принципи за примена на условеноста (Bull, 2006):

1. *Сопственост*: Критиката на меѓународните финансиски институции, од една страна предизвикува притисок врз владите да усвојат политики што инаку не би ги усвоиле, а од друг аспект позитивно влијае на придвижувањето на сопственоста на државите

2. *Координација*: Со цел да се направат финансиските текови предвидени во поголема мера и да се намали комплексноста на условеноста, се препорачува да биде присутна координација, односно да се договорот однапред Владата и другите финансиски партнери во рамка на координирана одговорност која вклучува политички мерки и исходни индикатори.

3. *Анализа на окружување*: Персонализација на рамката за одговорност се користи за да се оцени учинокот на земјата во рамките на програмата и модалитетите на поддршка на Банката за окружувањето на земјата.

4. *Критичност*: Принципот "добра практика" на Светската банка наведува дека ќе се изберат само дејствија од суштинско значење за постигнување на резултати.

5. *Транспарентност*: Спроведувањето на транспарентен напредок се разгледува како погоден за предвидливи активности базирани на финансиска поддршка.

И покрај значителното ангажирање на Светската Банка, светот е се уште далеку од надминувањето на проблемот на сиромаштија, со оглед на фактот што околу 3 милијарди жители на планетава преживуваат со помалку од 2 долари дневно, а околу 1.2 милијарди со помалку од 1 долар на ден.

1.3.2. Европска унија³

Иако и тоа како е запознаена со принципот на условување (пред се поради процесот на проширување), ЕУ е далеку од тоа, да може да се смета за нејзин креатор. Парадоксот лежи во фактот дека токму ЕУ е создадена врз основа на условување на помош, односно врз основа на Маршаловиот план, кој е одобрен по јасни политички и економски услови, со што би се запрело ширењето на комунизмот и обезбедила политичко економска хегемонија на САД во однос на Советскиот Сојуз. Помошта е отворено користена со цел да се влијае на владите кои требало да изберат дали се за комунизам, или се против него (Абусара, 2009).

Заканата со казна или понуда на награда во случај на (не) прифаќање на некои од условите бил вообичаен начин на неформално однесување во меѓународните односи пред Втората светска војна. Економското условување во раниот повоен период било „контроверзна карактеристика на структурални програми на приспособување на Светската банка и Меѓународниот монетарен фонд во програма, која поврзува прием на помош со примена на неолиберални економски политики и создавање на слободни пазари“.

Светската банка и ММФ како институции, почнуваат повторно да размислуваат за улогата на условување. Сега се зборува за намален број на услови кои треба да се исполнат, и што е можеби позначајно, за нагласок на улогата на консултација со сите национални актери, во рамките на партиципативниот пристап.

Европската унија, користи два главни вида на условување. Првиот е поврзан за нејзините напори да им помогне на земјите во развој (бившите колонии држави членки

³Европската Унија е конфедерација формирана во 1993 година со Мастрихкиот договор

во рамките на Ломе конвенцијата, кои ја поврзуваат Унијата со 70 афрички, кариписки и пацифички држави) и во основа претставува развојна помош составена од неполитички трговски договори. Покрај помош за условување, ЕУ од самиот почеток, воспоставила корист и на друг, многу значаен и многу интересен вид на условување-условување на членство.

Нејзините корени можат да се пронајдат дури во Договорот од Рим од 1957 година, каде експлицитно се нагласува дека само европските држави можат да бидат членки, а имплицитно се подразбира дека тие мора да бидат демократски. Првото проширување не било базирано на никакво условување. Европската комисија почнала многу да се грижи за административните и економските способности на кандидатите, при што направила и некои посредни услови за зачленување.

Иако долго имал само советодавна и надзорна улога, Европскиот парламент секогаш активно учествувал во активностите на ЕУ во делот на вработување и социјална политика, со цел да се зајакне способноста на Европската унија за борба против невработеноста и за подобрување на работните и животните услови за сите. Од самиот почеток на европската интеграција, Парламентот често повикувал на активна социјална политика која би одразувала се поголема важност на Унијата во областа на економијата, а исто така поддржувал и разни предлози на Комисијата кои биле поврзани со таа област.

Во рамките на Европската унија, модерните настојувања насочени се кон програми со кои се надминувале тешкотиите за социјална исклученост на поединците и општествените групи, односно кон сузбивање на изостанување вклученост на поединците и општествените групи во нормални текови на заедниците за кои карактеристични се начинот на живот, најчесто пратени со сиромаштија, дискриминација, несоодветен степен на образование и здравствена заштита.

Затоа, општа цел на европските држави е да се промовира социјалната кохезија и да се поттикнат еднакви можности по пат на адекватни, финансиски одржливи и ефикасни

социјални политики, кои тргнуваат од стратегијата на одржив развој и отворање на нови можности за вработување како главен инструмент и сузбивање на сиромаштијата и социјалната исклученост.

Во земјите на Европската унија, се повеќе се води расправа и се преземаат практични настојувања насочени кон поттикнување на нови облици на економски иницијативи кои влегуваат во широката дефиниција на социјалната економија. Социјалната или алтернативната економија првенствено е ориентирана кон солидарност и социјални цели, односно тука би се вброиле оние актери кои подразбираат економски активности, но имаат ограничен профит затоа што ги поставуваат социјалните цели пред работната политика.

Во рамките на ЕУ, настојувањата се насочени кон програми со кои се надминуваат тешкотиите за социјална исклученост на поединците и општествените групи, односно сузбивање на изостанувања на исклученост на поединците и групите во нормални текови во заедницата за која е карактеристичен начинот на живот, кој најчесто е следен со сиромаштија, дискриминација, невработеност, мал степен на образование и здравствена заштита.

Сублимирано, се доаѓа до констатацијата дека условувањето претставува употреба на политички инструменти кои еден актер ги користи за да обезбеди прифаќање и оформува акции на друг актер. Условувањето има за цел да предизвика одредени позитивни промени коишто треба да ги придвижат државите од социјален аспект, но сепак знак прашалник е колку навистина се успева во тоа.

Се констатира дека условувањето вклучува најмалку два партнери ибидејќи тие партнери обично претставуваат влади на една или повеќе земји, може да се каже дека условувањето се третира како взаемен договор со кој владата презема или се обврзува да превземе одредена акција којашто треба да е во согласност со поставените правика и насоки. Од друга страна, како поддршка на таа акција меѓународната

организација пружа одредена помош, финансиска или техничка и токму таа поддршка води кон позитивно социјално придвижување, доколку се почитуваат предвидените договори.

Развиените земји од светот, треба да се анализираат како позитивен пример за тоа како практично се превземаат чекори за унапредување на состојбата на социјално-ранливите групи во општеството, односно како со помош на имплементација на стратешки мерки да се помогне општеството.

ВТОР ДЕЛ - КОМПАРАТИВНИ АНАЛИЗИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ

2. КОМПАРАТИВНИ АНАЛИЗИ НА СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ

Во вториот дел од магистерскиот труд, се прави компаративна анализа на следните социјални трансфери:

- Условени парични надоместоци (УПН)
- Социјална парична помош (СПП)
- Детски додаток (ДД)
- Надоместок во случај на невработеност (НСН)

2.1. Условени парични надоместоци

Во делот кој се однесува на условените парични надоместоци се анализираат паричните надоместоци за здравје и образование на децата. Фокусот се поставува на следните земји: Луксембург, Финска, Унгарија, Австрија, Франција, Словачка, Бугарија, Австралија, Романија и Македонија.

- *Условени парични надоместоци поврзани со здравјето на детето*

Некои земји од ЕУ овозможуваат стимулирачки плаќања за бремените жени преку кои ги мотивираат да учествуваат во преднатални здравствени проверки, без притоа само да се таргетира населението со ниски приходи. Грантовите за раѓање во Финска и во Луксембург бараат редовно преднатално проверување на бремената жена уште од доцните 1990 години (McQuide et al. 1998). Надоместокот за раѓање на дете во Луксембург се состои од три одделни плаќања по 580 евра. Преднаталниот надоместок се плаќа откако бремената жена ќе помине низ пет медицински прегледи и проверка на забите. Надоместот за раѓање се добива откако детето ќе се роди и Постнаталниот надоместок кој

се добива откако детето ќе помине низ шест задолжителни здравствени прегледи пред да наполни две години.

Финскиот грант за мајчинство (Finnish Maternity Grant) овозможува еднократен надомест од 140 евра кој може да го добијат жени доколку се подложат на медицинска проверка пред крајот на четвртиот месец на бременоста.

Унгарија вовеле мерки со кои се ограничува паричната помош за раѓање со дополнителни барања кои се однесуваат на здравјето. Hungary's *Birth Grant (Anyasági támogatás)* во висина од околу 222 евра се исплаќа директно на мајката, најдолго до 180 дена по породувањето, но задолжителни се барем четири пренатални прегледи пред да се добие паричната помош.

Мотивирачките плаќања што се споменати погоре во трудот не се однесуваат само на сиромашните семејства. Овие програми може да помогнат да се намали разликата помеѓу услугите што ги користат посиромашните и побогатите семејства, но само доколку посиромашните семејства повеќе одговорот на барањата поврзани со трансферите во споредба со богатите семејства.

Постојат и други слични примери за трансфери поврзани со здравјето, а кои се условени од задолжителни здравствени прегледи. На пример, *Kinderbetreuungsgeld* во Австрија воведен во 2001 година, со кој се предвидува бремените жени и мајките со деца да добиваат надоместок во висина од 14,53 - 33 евра на ден според избраниот модел. Условот да се добие ваквиот надоместок е жената да направи барем 5 пренатални прегледи и 5 постнатални прегледи⁴. Во случај кога не се извршени дел од бараните прегледи, надоместот за грижа да детето се намалува за 50 проценти.

⁴Информации од стручно истражување и

<https://www.help.gv.at/Portal.Node/hlpd/public/content/143/Seite.1430500.html>

(25.07.2014), пристапено мај 2016

Во Франција се задолжителни три постнатални прегледи на детето, и тоа во неделата по раѓањето, на возраст од 9 месеци и потоа повторно на 2 години – за да се добие надоместокот од основниот надоместок за *Prestation d'accueil du jeune enfant (PAJE)*. Ова значи дека надоместокот се плаќа на возраст од 3 години со месечна сума од 184,6 евра. Исто така, во Франција постои и парична помош за раѓање *Prime a la naissance*, надоместокот е во висина од 923 евра, може да го добие жена што очекува бебе, но под услов да се појави на првиот задолжителен медицински преглед.

Во Словачка, според шемата за социјална помош, бремените жени треба да добијат повисоки надоместоци кои се поврзани/зависат од нивните посети на гинеколог - *Dpríspevok pre tehotnú ženu*. Исто така, според шемата за минимален приход - Надоместоците за родителите што се грижат за дете што е помало од една година - *E príspevok rodičovi starajúcemu sa o dieťa do 1 roku veku* се даваат на квалификувани семејства со ниски приходи но само ако педијатарот потврди дека детето ги има поминато превентивните медицински прегледи (*Kusá и Gerbery 2009*).

Во Бугарија, сумата на надоместокот за минимален приход е намалена од 91 процент од гарантираниот минимален приход на 30 проценти од гарантираниот минимален приход доколку семејството не достави сертификат издаден од регионалниот здравствен инспекторат за деца со кој се докажува дека детето ја примило потребната имунизација и здравствени контроли.

Надвор од ЕУ, условените трансфери во државите што се дел од Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) се поприсутни во англо-саксонските држави и државите со среден приход.

Во Австралија, Надоместокот за грижа за детето (*Child Care Benefit*) е условен од имунизациониот статус на детето. Семејствата со деца под седум години мора да ги исполнат сите барања за имунизација за да можат да го добијат надоместокот.

○ *Условени парични надоместоци поврзани со грижа и едукација во рано детство*

Додатоците за градинка и други предшколски институции се ретки во земјите, дел од ОЕЦД. Овие програми ја поддржуваат посетата на градинки, помагајќи ја достапноста и пристапноста со пристапни цени на овие сервиси за дневна грижа. Исто така, присутни се надоместоци, како што е на пример “џепарлакот” за училиште (*Schooltoelage*) во Фландрија, Белгија трансфер кој има за цел да им помогне на семејствата да ги покријат трошоците поврзани со училиштето. Програмата ги вклучува децата што посетуваат градинка и правото може да го остварат сиромашни семејствата и семејства со ниски приходи, и е во висина од 90 евра. Од корисниците на програмата се бара да биде исполнет условот за задолжително присуство, кој доколку не се исполни семејството се санкционира.⁵

○ *Програми поврзани со задолжително школување*

Во програмите за условени парични трансфери критериумите поврзани со школувањето се најчестите услови за нивно користење. Дел од нив вклучуваат услови поврзани со училишното однесување или постигнати резултати на децата во задолжителното школување. Кога се работи за задолжително школување, многу условени трансфери применуваат негативни стимулации, односно намалување или целосно прекинување на трансферите доколку примателот не ги исполни сите барања.

Возраста за задолжително школување варира во државите на ЕУ, но најчесто е од 6 до 16 години.⁶

Училишниот додаток во Белгија (*Schooltoelage*) е создаден да им помогне на семејствата да ги покријат трошоците поврзани со школувањето. Додатокот е создаден и да се спречи неприсуство на часови како и рано напуштање на образовниот процес. Доколку детето не присуствува настава 30 дена годишно во две последователни

⁵ Информации од експертско истражување, 24.07.2014, пристапено мај 2016

⁶ www.humanservices.gov.au/customer/services/centrelink/child-care-benefit, пристапено март 2016

училишни години или 15 последователни дена, родителите мора да ја вратат целата сума за додатокот од претходната година. Исто така, финансиската дисциплина се подржува и со напорите на социјалните работници и центрите за следење на учениците (*Cantillon и Van Lancker 2011*).

Додаток за помагање на сиромашни семејства достапен е во Грција, каде Министерството за образование овозможува годишен додаток од 300 евра за семејствата со низок приход (оние што заработуваат под 3.000 евра) за секое дете што е запишано во училиште. Исто така, во некои Источно европските држави, детските додатоци зависат од присуството на училиште.

Словачка вовеле услов за присуство на училиште во нејзиниот Детски додаток (*Prídavok na dieta*) во 2003 година (*Friedman et al. 2009*). Ако детето има 15 часови неоправдано отсуство, за време од еден месец, училиштето мора да ја извести општината и оттаму може да биде суспендирано плаќањето на додатокот.

Уште во 2002 година, пред да се приклучи на Европската унија, Бугарската влада вовеле услови во нејзината програма за детски додаток. Во Бугарија, детскиот додаток за следниот месец се повлекува автоматски ако детето надмине пет неоправдани отсуства од училиште.

Во Романија, семејството може да прими Детски додаток (*Alocatia de stat pentru copii*) ако децата што се на училишна возраст присуствуваат на каква било форма на едукација без прекини и без да добијат оценка помала од осум (кога највисоката оценка е 10) за присуство (Европската комисија 2013 година).

Унгарија вовеле услови во нејзините најзначајни програми за поддршка на семејствата – Училишни додатоци (*Iskoláztatási támogatás*) во 2010 година како дел од поголем пакет на реформи во социјалната политика. Според програмата, додатокот може да се откаже ако ученикот не успее да ги исполни барањата на училиштето за присуство на часови. Доколку се пропуштени десет училишни часа во ист месец без добар изговор,

локалната општина го предупредува семејството, а по 50 пропуштени часови детето се зема под заштита на локалните власти. Следна санкција е дека половина од додатокот од програмата се дава во друг вид, под строг надзор на социјален работник.

Во некои држави, условите поврзани со школувањето се исто така вклучени во планот за заштита на луѓето со минимален приход. Во Бугарија, сумата за додаток за минимален приход се намалува ако семејството не може да ги исполни условите за школување и здравје. Во случај на децата што имаат од 7-16, додатокот се намалува од 91 проценти на 30 проценти од гарантираниот минимален приход ако ученикот има пет или повеќе неоправдани отсуства од часовите во еден месец и до 20 проценти од гарантираниот минимален доход ако тој или таа воопшто не присуствува на училиште.

Во Словачка, како дел од планот за заштитата на луѓето со минимален приход, е Додатокот за деца што ги исполнуваат условите за задолжително присуство на училиште (*Príspevok za školskú dochádzku*). Овој паричен трансфер е насочен кон сиромашните семејства со малолетници што се на училишна возраст и го стимулира посетувањето на основно и/или средно училиште.

Условите што се поврзуваат со задолжителното школување се исто така дел и од нововведената Национална програма за минимален приход во Италија - Поддршка за активно вклучување (*Sostegno per l'Inclusione Attiva*). Програмата овозможува поддршка преку социјална картичка што може да се искористи само за набавување на храна и за плаќање на сметките за електрична струја или гас. Трансферот е условен и се заснова на спогодба за заеднички одговорности помеѓу социјалните служби и домаќинствата. Членовите на домаќинствата учествуваат во создавањето на овој договор, но откако ќе го прифатат, трансферот се пренесува само кога сите барања, за кои претходно се согласиле двете страни, се исполнети. Барањата не се однесуваат само на барањето на работа туку и на едукација и здравствена нега на децата. Програмата е започната во јануари 2014 година како експериментална програма и постепено е воведена во државата.

Во Република Македонија, за прв пат програма за Условени парични надоместоци за учениците од средните училишта е воведена во 2009 година. Ученици што можат да го користат овој надоместок се оние што доаѓаат од домаќинства што примаат социјална помош или чии родители учествуваат во јавни работи.

Учениците мора да се на возраст за средно училиште и да се редовно запишани во средно училиште. Оваа програма го содржи условот за присуство во училиште – од учениците се бара да присуствувале барем на 85 проценти од часовите понудени од училиштето. Трансферите се плаќаат четири пати годишно во текот на школската година. Програмата има две верзии на плаќање на трансферите:

- Едната употребува еднакви квартални плаќања со индивидуални плаќања еквивалентни на 50 евра
- Другата нуди нееднакви квартални плаќања – првите три плаќања се еднакви на 33 евра, додека последното, завршното плаќање (на крајот на школската година е 100 евра)

Во високоразвиените земји надвор од ЕУ, паричните трансфери со услови поврзани со задолжителното школување можат да се сретнат во САД и во Австралија. Во САД, 32 држави користат услови за однесување како дел од локалните програми *TANF* поврзани со задолжително школување. Сите тие вклучуваат санкции за користење на трансферите, како обид да се спречи отсуствување од училиште или прерано напуштање на училиштето.

Најчестите барања се редовно присуство на часовите (85-95 проценти присуство на часовите во зависност како одлучиле државните власти). Исто така, најголем дел од програмите бараат минимални стандарди за успех во училиштето користејќи едукациски индикатори на квалитет како што се:

- резултати од тестови
- задолжителни завршни испити за децата под 18 години.

Многу држави како што се: Флорида, Небраска, Индијана, Висконсин итн., охрабруваат активно учество на родителите во училишните активности на децата. На пример:

- ги мотивираат да учествуваат на средби родители - професори
- индивидуално советување
- правење на планови за развој и слично.

Ако барањата не се исполнети, родителите се соочуваат со долготрајни санкции. Санкциите варираат од држава до држава – вмешување на социјален работник е најлесната казна која се користи за привремени проблеми. Наредното ниво е делумна суспензија на додатоците. Во најсериозните случаи, целосната сума се суспендира и семејството се отстранува од листата на ваквите додатоци на неодредено време.⁷

2.2. Социјална парична помош

Во делот кој се однесува на социјалната парична помош се анализираат паричните надоместоци за социјално одржување на населението преку разгледување на примерите во следните земји: Македонија, Велика Британија, Турција, Швајцарија, Србија и Холандија.

Планот за минимален приход игра витална улога во избегнување на најлошите влијанија на сиромаштијата и социјалната исклученост во многу држави. Сепак, искуствата од повеќе држави покажуваат дека тоа не е доволно за да се овозможи пристоен живот за најранливите категории во општеството. Напредокот во последните години на овој план е разочарувачки. Најчестите слабости ги вклучуваат следниве аспекти:

- несоодветно ниво на помош
- неможност да се даде помош на сите на кои им е потребна
- ограничено влијание врз намалување на сиромаштијата.

⁷Urban Institute 2013, пристапено март 2016

Покрај одредени подобрувања, во многу држави не се става доволен акцент на развивање на интегриран и испланиран пристап за поддршка на тие што добиваат помош со цел им се помогне побрзо да се интегрираат во општеството и колку е што е можно подобро да се вклучат на пазарот на труд. Адекватноста и ефективност на минималниот приход е фундаментален материјал потребен доколку се сака да се постигне целта на моменталната Европска комисија за остварување на социјално рангирање од „тројно А“ за Европа (“Social Triple A” rating).

Извештаите на 35 држави подготвени од независни експерти на Европската мрежа за социјална политика (*The European Social Policy Network - ESPN*) го потенцираат и оценуваат придонесот на минималниот приход за да се спречи и ублажи сиромаштијата и социјалната исклученост, и охрабрување на пристапот на активна вклученост за промовирање на социјално инвестирање. Извештаите на поединечните држави и синтезираниот извештај поврзан со нив, подготвени од координаторите на Европската мрежа за социјална политика се достапени на нивната веб страница.⁸

Главните препораки кои произлегуваат од овој синтезиран извештај се:

- Обезбедување на висококвалитетни универзални системи за социјална заштита,
- Ефективни и соодветни планови за минимален приход се клучни за да се осигура дека фундаменталните човечки права да се живее со достоинство и целосно да се учествува во општеството, може да се остварат.

Со цел да се зацврстат плановите за минимален приход низ Европа и да се достигне целта – вистинска социјална Европа, координаторите на Европската мрежа за социјална политика ESPN препорачуваат:

- универзална социјална заштита и соодветен приход за сите да биде во центарот на креирањето на ЕУ политиката;

⁸<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1135&newsId=2506&furtherNews=yes>, посетено март 2016

- да се осигура дека подобрувањето на шемата за минимален приход е клучен приоритет во спроведување на стратегијата Европа 2020 ;
- да се овозможи транспарентен и ефективен механизам за добивање на податоци за промена на вредноста на минималниот приход за да може да ги следи промените поврзани со инфлацијата и стандардите за живеење што постојано се зголемуваат;
- да се зголеми опфатот на покриеност со минимален приход кај луѓето кои имаат потреба од поддршка;
- понатамошно истражување и промовирање на ефективни начини за да се осигура дека:
 - плановите за минимален приход се ефикасни за отстранување на работните дестимулации и дека оние што работат имаат приходи што ги издигнуваат од сиромаштијата
 - адекватноста на плановите за минимален приход е гарантирана
- да се промовира компресивниот пристап за активно вклучување, заснован на три интегрирани столбови: адекватна поддршка на приходот, инклузивни пазари на труд и пристап до квалитетни услуги;
- да се засили размената на искуства и добри практики околу оваа проблематика.

Во продолжение на трудот ќе бидат разгледани поединечните извештаи за минималниот приход подготвени од Европската мрежа за социјална политика ESPN по земји.

o *Република Македонија*

Она што е шема за минимален приход, во Република Македонија е социјална парична помош, која се дава на лице или способно лице за работа или домаќинство каде што има еден или повеќе членови способни за работа, кои немаат доволно финансиски ресурси. Поради тоа, тука се вклучени не само невработените лица (оние што се активни баратели на работа) туку и лицата што се вработени со ниски приходи.

Друга материјална поддршка што е предвидена за оние што се привремено или трајно неспособни за работа е постојаната парична помош. Овие два додатоци се разликуваат според квалификуваноста, висината, условеноста како и во врските со другите услуги овозможени за нивните корисници.

Шемата за минимален приход може да се дефинира како на некој начин адекватен (постојана парична помош) или многу неадекватен (социјална парична помош). Ова особено се поврзува со многу ниската висина на помошта, во случајот на социјалната парична помош, за домаќинство од едно лице во 2014 година, беше 10 проценти од националниот среден приход или 30,4 проценти од гарантираната минимална дневница.

Ниската покриеност со шемата за минимален приход е многу разбирлива имајќи ги во предвид ригидните проверки на приходи, како и критериумите за условеност кои придонесуваат за многу мала покриеност на таквите случаи.

На пример, во 2014 година само 15 проценти од сите невработени во државата се покриени со шемата за минимален приход. Според истражувањето на Светска Банка од 2013 година, засновано на потрошувачка по глава на жител, 12 проценти од невработените лица кои се најсиромашни не примаат социјална парична помош или постојана парична помош или друг вид на социјален додаток.

Релативното влијание на социјалните трансфери (освен пензиите) е многу ниско во Македонија. Според податоците на EU - Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC), во 2013 година социјалните трансфери освен пензиите, успејаа да подигнат само 2,6 проценти од населението над прагот на сиромаштијата.

Во Република Македонија постои формална врска помеѓу шемата за минимални приходи и пазарот на труд. Барањето работа и активирањето се во потесна смисла законски регулирани и засилено се спроведуваат затоа што се дел од програмата. Сепак, оваа врска е многу неефективна во практиката. Причините за тоа се следниве: дизајнот на плановите за минимален приход кој се немотивирачки за корисниците да прифатат платени работни места поради „прагот на приходот“ и на недостатокот на компетентност

од страна на корисниците на минимални приходи (долгорочно невработени, недостаток на образование и вештини и слично).

Социјални услуги, исто така, се предвидени за корисниците на програмата за минимален приход во државата. Всушност, врквата на социјалните услуги, што се должи на зголемениот фокус кон мерките за активација, е сведок на позитивен развој.

Сепак, покрај формалното постоење на социјалните услуги што се нудат за корисниците на минимален приход, нивната долгорочна зависност од социјалните додатоци зборува за нивниот недостаток на ефективност.⁹¹⁰

- *Велика Британија*

Плановите за минимален приход во Велика Британија се во фаза на транзиција. Се воведува нов план т.н. универзален кредит, но е само во почетна фаза во некои области. Затоа се фокусираат на стариот постоечки план. Овде постојат одделни пакети за вработени и невработени баратели. Главните бенефити на првите се даночните кредити. Невработените може да добијат различни надоместоци во зависност од нивниот статус.

Помош за трошоците околу куќата и локалните даноци може да бараат и едните и другите. Главните додатоци за социјална сигурност се управувани на национално ниво од Канцеларијата на нејзиното Височество за даночни приходи и царина.

Сепак, постојат варијации во државите во Велика Британија кои уште се зголемуваат. Префрлувањето на парите најчесто се врши со директен трансфер на сметка во банка. Примањето на минимален доход не може да се користи како пасош за да се добијат други едукациски и здравствени бенефити. Реалната вредност на ваквата помош е

⁹<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=30&langId=en&mode=advancedSubmit&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=ESPNmis>, пристапено март 2016

¹⁰<https://eminnetwork.files.wordpress.com/2014/02/emin-report-paris-seminar-final-en.pdf>, пристапено март 2016

горе-доле стабилна од 1988 година, но за самците се забележува намалување во споредба со заработката.¹¹

- Турција

Турција нема план за минимален приход, но постојат некои други фрагментирани планови што ги води Министерството за семејство и социјална политика (MoFSP). Исто така, општините даваат различни видови на помош, тука влегува и паричната помош на граѓаните кои имаат потреба од тоа, но оваа процедура е тешка за набљудување.

Некои од програмите на Министерството се добро регулирани и надоместоците се прецизно дефинирани (на пример програмите за вдовици и за постари луѓе што се сиромашни). Други пак, што вклучуваат парични трансфери, кои се состојат од голема компонента на социјална помош, се нерегулирани и во голема мера се препуштени на локалните канцеларии. Примателите на социјалната помош најчесто се условени со механизам за формално тестирање, најчесто извршени со домашна посета од страна на официјални лица.

Сепак, тие се соочени со потешкотии да добијат пристап до приходите на домаќинствата поради некои неформалности на пазарот на трудот. Постојат напори да се реструктурираат механизмите за поддршка за приходите и постои можност да се воведат план за минимален приход.

Но, постојат дискусии за условите кој би бил квалификуван за тоа или за степенот и траењето на бенефитите.¹² Според пресметките на TurkStat (Турскиот статистички институт) моменталните програми за социјална помош не се доволни да се овозможи доволна поддршка да се подигнат домаќинствата од прагот на сиромаштијата.

¹¹<http://ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=0&langId=en&mode=advancedSubmit&year=0&country=0&type=0&advSearchKey=ESPNmis>, посетено март 2016

¹²<http://www.aile.gov.tr/english/news/2015-budget-debate-of-the-family-and-social-policies-ministry-completed-at-the-planning-and-budget-commission-of-the-parliament>, посетено март 2016

Регуларните програми, како што се тие за сиромашните постари лица, инвалидите и вдовиците се релативно дарезливи, но се уште се далеку под прагот на сиромаштијата. Понатаму, тие ги исклучуваат работниците во формалниот сектор и регистрираните луѓе кои се самовработени дури и кога се под прагот на сиромаштијата. Исто така, исклучени се и Ромите кои немаат национални лични карти.

Постои и отсуство на специфични политики што се однесуваат на значителната сиромаштија на децата. На крајот, бегалците, чиј што број е поголем од 2 милиони индивидуи особено од Сирија и Ирак, се уште е една група што не влегува во плановите за социјална помош. Моменталните мерки што се преземаат да им се помогне делуваат дека се несоодветни.

Покривањето на сите програми за социјална помош е околу 3 милиони домаќинства – мал број, кога ќе се земе предвид степенот на сиромаштија кој во 2013 година бил 22,3 проценти. Врската помеѓу програмите за социјална помош и услугите за вработување е слаба, но се работи на тоа да се подобри.

- Швајцарија

Социјалната помош се доставува преку социјалните сервиси на кантоните т.е. општините. Програмата за т.н. *The one-stop-shops (OSS)* која има за цел обезбедување на квалитетни и достапни социјални сервиси не е често застапена, поради фактот дека другите две главни програми за индивидуи што се на возраст за работа, се водени од федералната влада (осигурување за невработеност и невработеност).

Сепак, некои кантони направија експерименти на база на пилот-програма за ваков тип над договор. Препорачаните бенефити целат да го рефлектираат достапен приход на 10 проценти од најсиромашните домаќинства во Швајцарија. Симулации на нивото на надомест за идеални-типични домаќинства сугерираат дека оваа цел е во голема мера постигната.

Кога ќе се погледне активната вклученост, поврзана со онаа на другите европски земји и поврзани со другите социјални програми во Швајцарија реориентацијата кон активација во Швајцарскиот систем за социјална помош беше лимитирана. Тоа може да се види од нискиот степен на учество во програмите за вклучување, било тие да се стремат кон вклучување на социјалниот пазар или пазарот на трудот. На крајот, што се однесува за пристапот до услугите, постои силен социјален степен во пристапот до услуги за грижа за децата во Швајцарија, што најверојатно резултира со исклучување на клиентите за социјална помош од примањето на вакви услуги.¹³

○ Србија

Плановите за минимални приходи се регулирани и управувани од државата, одговорно за нивното спроведување е Министерството за труд, вработување, ветерани и социјална политика. Администрацијата на надоместоците е управувана од Центрите за социјална работа, чијшто персонал е задолжен за процесот на одобрување, контрола на квалификуваноста, евалуација на висината на надоместокот и комуникацијата со другите институции за социјална грижа.

Фондовите за надоместоците за минимален приход и трошоците за Центарот за социјална грижа е во најголема мера овозможено од централниот буџет. Локалните заедници ги покриваат трошоците за работните простории и делумно ги покриваат платите на персоналот на Центарот за социјална работа.

Главниот легислативен акт што овозможува финансиска помош за жителите е Законот за социјална заштита, што беше дополнет во 2011 година со некои подобрувања во делот на покривање и таргетирање.

Главниот ресорт за додаток на минимален доход е Финансиската социјална помош, чијашто цел е да обезбеди минимален приход и социјална инклузија за

¹³<http://www.aile.gov.tr/english/news/2015-budget-debate-of-the-family-and-social-policies-ministry-completed-at-the-planning-and-budget-commission-of-the-parliament>, пристапено мај 2016

најранливите индивидуи или домаќинства. Овој додаток се заснова на одредени права, иако работниците во Центарот за социјална работа најчесто ги земаат предвид дискреционите права за да ја проценат соодветноста на барателот за да прими ваква помош. Финансиската социјална помаш беше 59.3 евра во 2011 година за семејство од еден член. Овој праг се менува два пати годишно во однос на индексот на потрошувачката кошница.

Овој додаток расте за 20 проценти за семејствата каде има еден родител или за домаќинствата каде што сите членови се неспособни да работат. Постојат критериуми за добивање на оваа помош. За индивидуи или домаќинства со невработени членови кои се способни за работа, условите за добивање на помош вклучуваат регистрирање во националната мрежа за вработување, достапност да работи и исполнување на понудите за тренинг и едукација.

Некои позитивни примери се забележани на локално ниво, каде што локалната администрација користи подобро моделирани пристапи за да ги рефлектира профилите на нивните ранливи жители. Овие позитивни практични поенти говорат во прилог на потребата од децентрализација на донесувањето на одлуките што се однесуваат на плановите за минимален приход, условеноста и размената на добри докази помеѓу локалните заедници.

- *Холандија*

Фокусот на овој извештај е социјалната помош за луѓето што се работоспособни и се на возраст соодветна да можат да работат. Ова главно е покриено од Актот за учество (*Participatiewet*) кој го замени (меѓу другите работи) Актот за работа и социјална помош (*Wet werk en bijstand, WWB*) во 2015 година и интегрирани неколку акти во еден систем за луѓе (вклучувајќи ги младите луѓе кои се инвалиди) со некаква вработеност. Актот не го вклучува само минималниот приход туку и помош за вонредни трошоци, установи за реинтеграција и други поврзани работи.

2.3. Детски додаток

Во делот наменет за детскиот додаток се анализираат паричните надоместоци за децата. Фокусот се поставува на следните земји: Франција, Грција, Јапонија и Луксембург.

Важноста на детскиот додаток поврзан со приходот доби на значење, но се намали вредноста на детските даночни додатоци, истите беа употребувани од се помалку држави – можеби затоа што тие се стремее да бидат од голема корист за да се подобри ситуацијата на семејствата во државите каде тие се воведени.

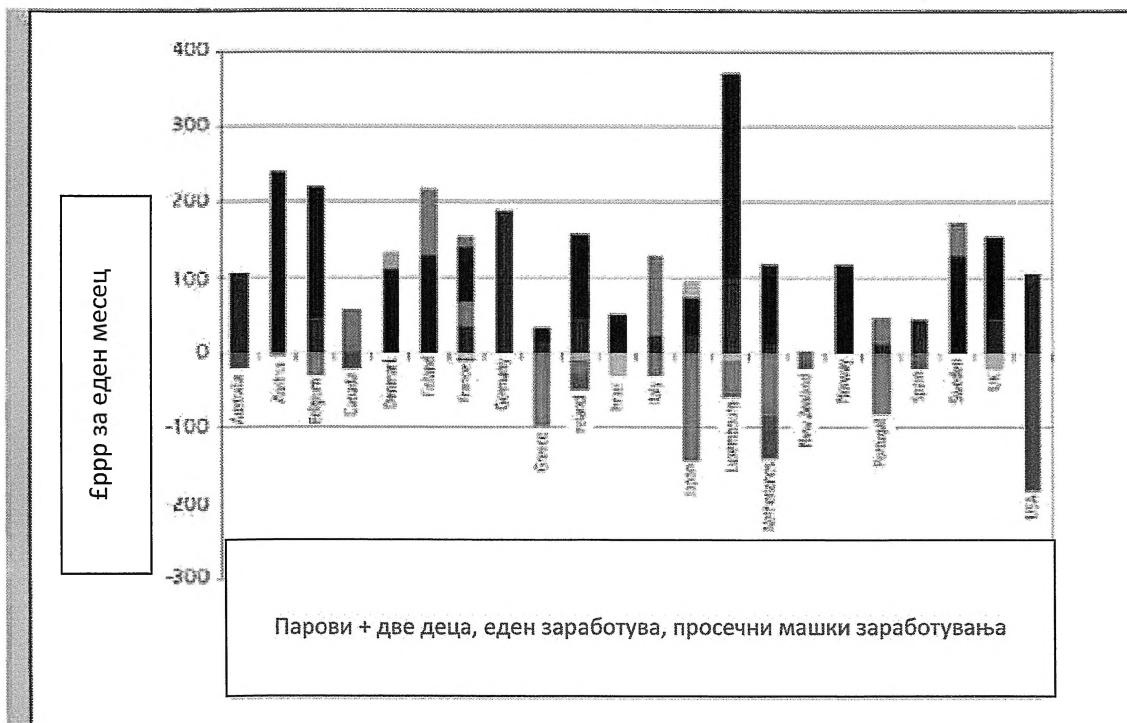
Тука ќе ги вклучиме и детските додатоци кои не се поврзани со приходите, а се сеуште најпопуларното средство за доставување на пакетите за детски додаток. Само седум држави немаат детски додатоци кои не се поврзани со приходите – во Канада и Германија имаме такво напуштање, исто така и во Австралија планот кој беше ефективно универзален веќе не е таков за самохраните родители. Како додаток на овие во Нов Зеланд, Португалија, Шпанија и САД им недостига детски додаток поврзан со приходите. Една држава, Велика Британија, го укина овој детски додаток поврзан со приходи и сега само 13 земји имаат детски додатоци поврзани со приходот или социјална помош за семејства што се вработени.

Главниот премин се однесува кон користење на приходен даночен систем за да се дистрибуираат ресурсите до семејствата кои имаат деца. Англофонските држави воведоа или развија даночни кредити - кредити за деца. За семејствата со низок приход, сега тие се значаен елемент на пакетот. Од сите држави, само Австрија, Данска, Финска, Ирска, Израел, Норвешка, Португалија и Шведска не ги признаваат правата на децата во нивните приходни даночни договори.

Додатоците за домување се значајна компонента на пакетот за нивоа на ниски приходи во некои држави. Трошоците за едукација и здравствените трошоци во најголем дел од државите ја намалуваат вредноста на пакетот, но само за скромни суми. Се додека не се вклучени трошоците за детска грижа, пакетот за детски додаток е позитивен

придонес кон семејните приходи во некои држави. Слика 1 претставува резиме на структурата на пакетот за двојките кои имаат две деца на училишна возраст со еден член што заработува во домен на просечните машки заработувања¹⁴

Слика 1 – Структура на пакетот за детски додаток

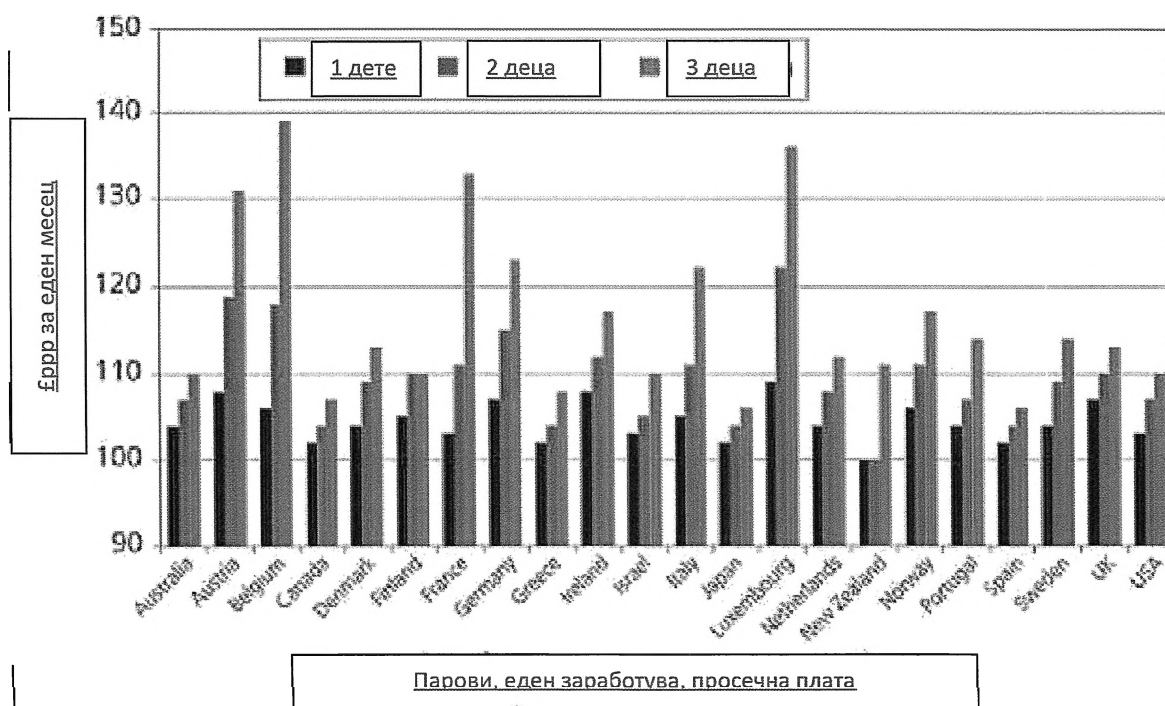
Сепак, ова се однесува само на едно семејство и најважниот заклучок на споредба на нивоата на пакетот за детски додаток е дека тие варираат во или помеѓу државите во големината и типот на семејство, преку заработката и во тоа дали споредбата се прави за системот за даноци или само за парични додатоци или и за додатоци за трошоци поврзани со домување и услуги. Ова е прикажано за одредени случаи на сликите 2, 3 и 4.

¹⁴<http://eprints.whiterose.ac.uk/73510/1/Document.pdf>, пристапено март 2016

Слика 2 покажува како пакетот варира во однос на големината на семејството. Франција, на пример, доаѓа долу во табелата со нејзините детски додатоци за мали семејства, но е многу подарежлива за семејства каде што има три или повеќе деца. Спротивно на тоа, Велика Британија невообичаено се однесува што има пакети кои се подарежливи за семејства каде што има само едно дете.

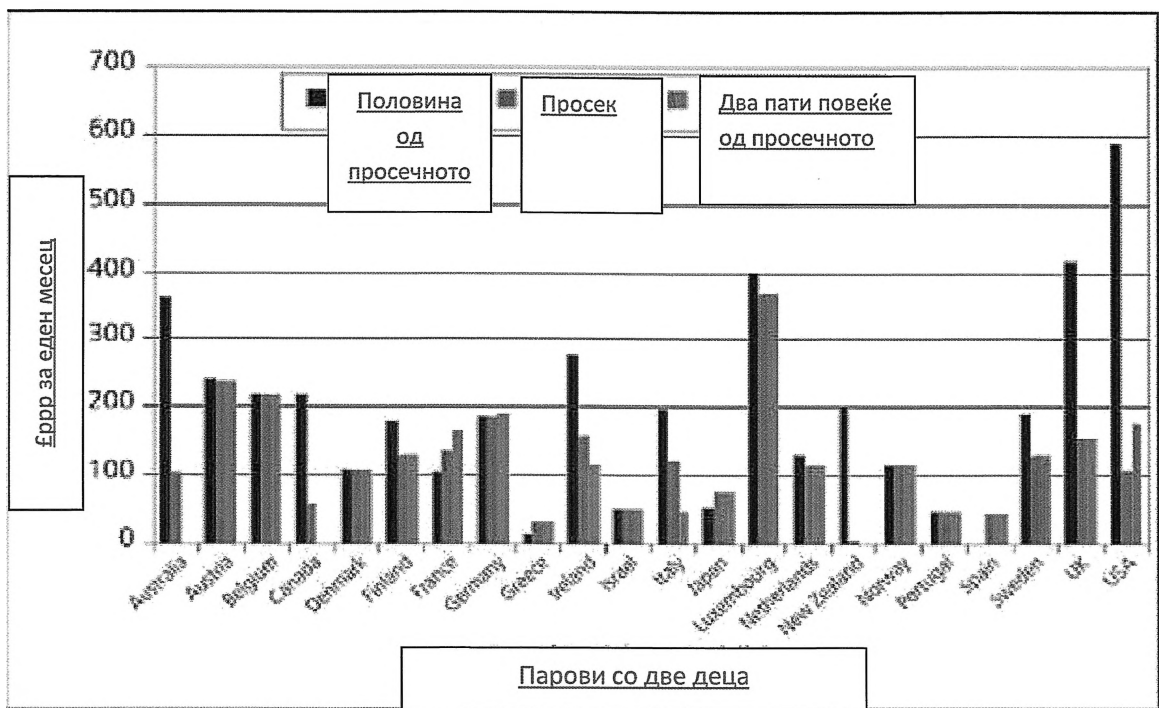
Слика 2 – Пакет на детски додаток според бројот на деца

Парови без деца = 100

Слика 3 тргнува од стандардното семејство и покажува како пакетот за детски додаток варира според заработувачката. Англофонските држави имаат забележително повисоки пакети за семејствата со ниски приходи, одреден број на држави имаат стандардна сума без да се земе во предвид заработувачката, додека Франција, Грција и Јапонија имаат пакети кои растат со заработувачката.

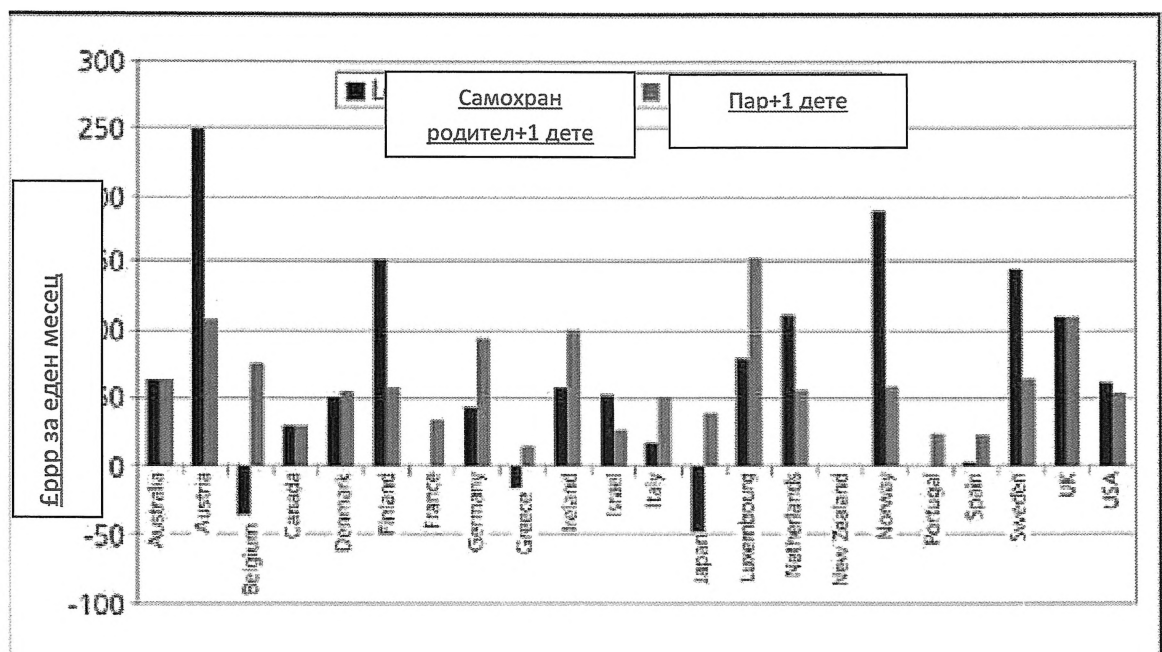
Слика 3- Детски додаток според заработувачка

Слика 4 покажува како варираат пакетите за детски додаток според типот на семејство. Луксембург, на пример, има најдарежливи пакети за детски додаток за парови со деца без оглед на големината на семејството и без оглед на заработката, но нема најдарежливи пакети за самохрани родители. Некои од државите се неутрални во однос на семејствата со самохрани родители, на пример Велика Британија, други пак ги фаворизираат семејствата со самохрани родители – пример Австрија е многу дарежлива кон самохрани родители, а истото го забележуваме и во Нордиските држави. Дел од државите ги фаворизираат паровите, а не самохраните родители, тука спаѓаат континенталните држави во ЕУ, со исклучок на Холандија.¹⁵

¹⁵<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1101&langId=en>, пристапено март 2016

Слика 4 – Пакетот за детски додаток според тип на семејство со просечна заработувачка

2.4. Надоместок во случај на невработеност

Секој работник додека е во работен однос, задолжително е осигуран во случај на невработеност. Исто така, во случај на невработеност може да се осигураат и брачните другари на државјаните на Република Македонија на работа во друга држава, а кои биле во работен однос пред заминување во странство. Права кои произлегуваат од овој тип на осигурување се :

- паричен надоместок
- подготовка за вработување (обука, преквалификација или доквалификација)
- право на здравствена заштита, во согласност со прописите за здравствена заштита
- право на пензиско и инвалидско осигурување во согласност со прописите за пензиското и инвалидското осигурување на невработеното лице корисник на паричен надоместок на кои му недостасуваат најмногу до 18 месеци пред

исполнување на услови за стекнување на старосна пензија, а кое нема 15 години стаж на осигурување, до остварување на 15 години стаж на осигурување

- права на инвалидни лица за вработување со поволни услови во согласност со закон

Паричниот надоместок на невработеното лице се исплатува:

- Еден месец, ако има стаж на осигурување најмалку девет месеци во непрекинато траење или 12 месеци со прекин во последните 18 месеци
- Два месеци, ако има стаж на осигурување над 18 месеци до две и пол години
- Три месеци, ако има стаж на осигурување над две и пол до пет години
- Четири месеци, ако има стаж на осигурување над пет до седум и пол години
- Пет месеци, ако има стаж на осигурување над седум и пол до десет години
- Шест месеци, ако има стаж на осигурување над десет до дванаесет и пол години
- Седум месеци, ако има стаж на осигурување над дванаесет и пол до 15 години
- Осум месеци, ако има стаж на осигурување над 15 до седумнаесет и пол години
- Девет месеци, ако има стаж на осигурување над седумнаесет и пол до 20 години
- Десет месеци, ако има стаж на осигурување над 20 до дваесет и две и пол години
- Единаесет месеца, ако има стаж на осигурување над дваесет и две и пол до 25 години и
- Дванаесет месеци, ако има стаж на осигурување над 25 години.

Правата од осигурување во случај на невработеност се остваруваат во Агенцијата за вработување на Република Македонија (АВРМ), односно во соодветниот центар за вработување каде што лицето е евидентирано како невработено лице. Постапката и условите за остварување на правата од осигурување во случај на невработеност се уредени со одредбите од Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност.

○ ЗАКЛУЧОЦИ

Во однос на условените парични надоместоци (табела 2) во земјите низ светот овој вид на надоместоци се класифицираат според условите и примањата. Оттука, кога станува збор за надомест за пораѓање забележуваме разлика во висината на доходот од земја во земја, а условите во сите земји се редовните контроли на плодот, додека кога станува збор за додатокот за децата во однос на образованието се поставува граница во однос на бројот на отсуства, откако границата ќе се надмине се прекинува и додатокот.

Табела 2. Компаративна анализа на социјалниот трансфер условени парични надоместоци - по земји

Држави	Условени парични надоместоци (УПН)
Финска	580 евра (месечно) надомест за раѓање
Луксембург	140 евра (месечно) надомест за раѓање
Унгарија	222 евра (месечно) надомест за раѓање
Австрија	33 евра (дневно) надомест за раѓање
Франција	184,6 евра (месечно) надомест за раѓање
Словачка	паричен трансфер за сиромашните домаќинства со минимален доход
Бугарија	детски додаток кој се повлекува автоматски ако детето надмине пет неоправдани отсуства од училиште
Романија	се прима детски додаток за едукација без престан и без да се добие оценка помала од осум (кога највисоката оценка е 10) за присуство
Македонија	додаток за обесправените семејствата, учениците се од семејства кои примаат социјална помош или чии родители учествуваат во јавни работи.
САД	локалните програми TANF се поврзани со задолжително школување, услов е (85-95 проценти од часовите)
Велика Британија	локалните програми TANF се поврзани со задолжително школување, услов е (85-95 проценти од часовите)
Турција	локалните програми TANF се поврзани со задолжително школување, услов е (85-95 проценти од часовите)

Извор: Сопствена изработка

Во насока на детските додатоци (табела 3) повторно, присутни се значајни разлики помеѓу земјите. Специфично е тоа што развиени земји како Финска не ги признаваат правата на децата во нивните приходни даночни договори и исто така анализирајќи ги политиките на државите се доаѓа до констатацијата дека некои земји доделуваат поголеми детски додатоци за семејства во кои родителот е самохран, додека во други предност имаат семејствата во кои детето се одгледува во пар, но сепак со ниски примања.

Табела 3. Компаративна анализа на социјалниот трансфер детски додаток - по земји

Држави	Детски додаток (ДД)
Финска	Не ги признава правата на децата во нивните приходни даночни договори.
Австрија	Фаворизира парови
Франција	Доаѓа долу во однос на детски додатоци за мали семејства, но е многу подаржлива за семејства каде што има три или повеќе деца.
Велика Британија	Велика Британија невообичаено се однесува што има пакети кои се подаржливи за семејства каде што има само едно дете.
Холандија	Фаворизира самохрана родители

Извор: Сопствена изработка

За социјалната парична помош се доаѓа до сублиматот дека овој вид на социјален трансфер има за цел да ја подобри сликата на сиромаштијата на лицата во државите, но сепак тука се доаѓа до одговорот дека и покрај тој обид сепак во земјите како Македонија проблемот не е решен бидејќи невработените лица не можат да преживеат од социјална помош. Во поразвиените земји се настојува социјалната помош да е еднаква со минималната дневница по работник и тука, се појавува проблемот на веродостојност на оценување на приходите на семејствата кога се работи на теренски увид.

Табела 4. Компаративна анализа на социјалниот трансфер социјална парична помош - по земји

Држави	Социјална парична помош (СПП)
Македонија	10 проценти од националниот среден приход или 30,4 проценти од гарантираната минимална дневница.
Велика Британија	Постојат одделни пакети за вработени и невработени баратели. Главните бенефити на првите се даночните кредити. Невработените може да добијат различни надоместоци во зависност од нивниот статус.
Турција	Примателите на оваа помош најчесто се одлучени со механизам за формално тестирање, најчесто извршени со домашна посета од страна на официјални лица. Сепак, тука се соочени со тешкотијата да добијат пристап до приходите на домаќинствата поради некои неформалности на пазарот на трудот. Постојат напори да се реструктурираат механизмите за поддршка за приходите и можност да се воведат план за минимален приход.
Швајцарија	Препорачаните бенефити целат да го рефлектираат достапен приход на 10 проценти од најсиромашните домаќинства во Швајцарија.
Србија	Финансиската социјална помаш е 59.3 евра во за семејство од еден член. Овој праг се менува два пати годишно во однос на индексот на потрошувачката кошница.
Холандија	Актот не го вклучува само минималниот приход туку и помош за вонредни трошоци, установи за реинтеграција и други поврзани работи.

Извор: Сопствена изработка

Последниот социјален трансфер, надоместокот во случај на невработеност повторно се докажува како недоволно решен во Република Македонија, ниту пак може да се третира како соодветно олеснување и поддржување на невработените во државата.

Табела 5 Компаративна анализа на социјалниот трансфер надоместок во случај на невработеност - по земји

Држави	Надоместок во случај на невработеност (ПНСН)
Македонија	Секој работник додека е во работен однос, задолжително е осигуран во случај на невработеност.

Извор: Сопствена изработка

Во обидот да се создаде една колективна слика за социјалните трансфери на светско ниво се доаѓа до сознанијата дека:

- присутни се значајни пропусти во однос на политиките за работење со социјалните трансфери,
- иако социјалните трансфери пред се имаат за цел да ја намалат сиромаштијата и да ја унапредат социјалната слика на општеството, во тоа недоволно се успева затоа што социјалните трансфери не се еднакви со минималните потреби на социјалното население коешто не остварува приходи,
- условите за социјалните трансфери се често насочени кон тоа да го мотивираат населението да се вработи или пак да опстои во парови (во зависност од социјалниот трансфер), но често овој вид на мотивациона алатка се покажува ниско-ефектна и со негативен социјален ефект на населението кое има потреба од ваков вид на социјални трансфери.

ТРЕТ ДЕЛ - СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ И ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3. СОЦИЈАЛНИТЕ ТРАНСФЕРИ И ПОЛИТИКАТА НА УСЛОВУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3.1. Трендови во однос на исплата (обем) и користење (број на корисници) на социјални трансфери

Трендовите на намалување на сиромаштијата и заедничкиот просперитет најмногу зависат од движењето на економскиот раст во Република Македонија, заедно со помалата способност на сиромашните односно лицата чија материјална состојба е помалку добра, да придобијат од можностите кои се нудат.

Социјалната заштита е област која бара постојано прилагодување и адаптирање, како на потребите на корисниците, така и кон реалните можности на системот и на државата да ги остварува овие политики. Системот за социјална заштита во Република Македонија и покрај неговото реформирање во изминатиов период, се соочува со одредени пречки и слабости кои се одразуваат врз квалитетот на заштитата¹⁶.

Капацитетите за креирање на политиката во доменот на социјалната заштита во Македонија се значително зајакнати во споредба со периодот непосредно по осамостојувањето. Реформските процеси кои се одвивале интензивирани во изминативе неколку години, се показател за напредокот во овој домен. Сепак, сеуште постои потребата од унапредување на капацитетите за креирање на политиката со цел ефикасно, ефективно, одржливо и транспарентно планирање.

Социјалните трансфери како специфична категорија на јавни давачки се наменети за финансирање на социјалната политика, социјалната сигурност и социјалната заштита. Социјалните трансфери се резултат на определување на модерните демократски

¹⁶Национална програма за развој на социјалната заштита 2011-2021, Скопје 2010

општества дека покрај промовирање на демократските вредности и пазарната економија, посебна важност се дава на промоција и почитување на правата на човекот во кои спаѓаат и социјалните права.

- Социјална парична помош

Право на социјална парична помош има лице кое е способно за работа и домаќинство. Подносител, односно носител на правото на социјална парична помош е невработено лице, кое активно бара работа согласно со Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност, материјално необезбедено и кое според други прописи не може да обезбеди средства за егзистенција. За материјално необезбедено се смета лице и домаќинство кое остварува приходи по сите основи пониски од износот на социјалната парична помош, утврден со овој закон и кое не поседува имот и имотни права од кои може да се издржува.

Месечниот приход на лицето или домаќинството се определува според просечниот месечен приход на сите членови, остварен по сите основи во последните три месеци пред поднесување на барањето за остварување на право за социјална парична помош. Висината на социјалната парична помош се усогласува со порастот на трошоците на живот за претходната година, објавени од Државниот завод за статистика, во јануари за тековната година.

Табела 6. Висина на социјална парична помош за 2014 година

	висина на социјална парична помош 100%	висина на социјална парична помош 50%
лице	2.451 денар	1.223 денари
семејство и домаќинство со два члена	3.358 денари	1.679 денари
семејство и домаќинство со три члена	4.265 денари	2.133 денари
семејство и домаќинство со четири члена	5.173 денари	2.586 денари
семејство и домаќинство со пет и повеќе члена	6.081 денари	3.040 денари

Извор: МТСП (2015) Статистички податоци за социјалната парична помош, http://www.mtsp.gov.mk/uslugi-ns_article-socijalna-paricna-pomosh.nsp

Во согласност со спроведените експертски интервјуа кои го опфатија социјалниот трансфер – социјална парична помош се дојде до следните резултати:

- Во согласност со новите измени и донесените одлуки содржани во Законот за социјална заштита се прави намалување на социјалната парична помош. Првите разлики настануваат по 2006-та година, при што до 2014-та година доаѓа до намалување на 50% од износот, водејќи се според времетраењето на примањето на социјалниот трансфер.
- Секоја година се врши анализа на пораст на трошоци за живот и во согласност со настанувањето на разликите се зголемува и социјалната парична помош, оттука, колку се поголеми трошоците, толку е поголема и социјалната парична помош. Зголемувањето е согласност разликата.
- Максималното покривање со социјална помош е до пет члена од семејството, пропишано со закон. Семејството може да брои понатаму и до 10 члена, но нема право на поплаки.

- Се врши контрола на примањето на социјалната парична помош и во услови на настанување на грешка, примателот на средствата е должен истите да ги рефундира назад, доколку тоа не се случи се покреваат тужби.
- Доколку се јави престанок во пријавување на корисникот во Центарот каде оддава информации за финансиско-семејната ситуација, социјалната парична помош му се укинува на корисникот, согласно законските прописи за услови за користење на овој вид на социјален трансфер.
- Софтверското поврзување со ПИОМ, Агенцијата за вработување и Катастарот на Македонија овозможува поедноставно комплетирање на документите и поедноставен увид во состојбата на корисниците на социјалниот трансфер.
- Со цел поголема контрола на корисниците воведен е условот активно барање работа и неможност за одбивање на понудена работа. Доколку упатеното невработено лице не се јави кај работодавачот или пак го одбие понуденото вработување, се информира одговорното лице за евиденција заради преземање мерки во согласност со овој закон. Во оваа насока, Агенцијата го брише лицето од регистарот на невработени лица или од регистарот на лица кои учествуваат во програми за активна политика за вработување доколку лицето одбие соодветно или погодно вработување или одбие да присуствува на интервју за работа или не покаже интерес за присуство на интервју за работа.

○ Условени парични надоместоци

Владата на Република Македонија на 2 септември 2009 година, има потпишано Договор за заем со Меѓународната банка за обновување и развој, во износ од 19.300 000, 00 евра. Средствата се наменети за имплементација на Проектот за условени парични надоместоци од страна на Министерството за труд и социјална политика. Целта на

Проектот е зајакнување на ефективностa и ефикасноста на мрежата на социјална заштита преку :

- Воведување на условени парични надоместоци
- Подобрување на администрирањето, следењето и евалуацијата на социјалните парични трансфери.

Досега во рамките на овој проект се реализирани бројни активности со кои е подобрена ефикасноста и ефективностa на мрежата на социјална заштита и тоа:

- развој на софтвер за администрирање на паричните надоместоци на Министерството за труд и социјална политика
- имплементирање на програма за условен паричен надоместок за средно образование за ученици кои редовно посетуваат настава и се од домаќинства корисници на социјална парична помош
- имплементирање на програма за субвенционирано вработување на лица од социјален ризик
- функционална анализа на центрите за социјална работа
- ИСО сертифицирање на Министерството за труд и социјална политика, центрите за социјална работа, а во тек е сертифицирање на установите за социјална заштита
- реновирање и опремување на центрите за социјална работа.

Во училишната 2013-2014 година, приближно 7 500 деца од сиромашни семејства редовно посетувале училиште поради тоа што добивале условен паричен надоместок. Опфатот на програмата за условен паричен надоместок за средните училишта, се зголемил од околу 67 проценти квалификувани деца, во првата година на спроведување до околу 86 проценти во 2013 година¹⁷.

¹⁷Светска Банка-Партнерство со РМ, 2014

Оценувањето на влијанието на програмата за условен паричен надоместок за средните училишта исто така покажува импресивни резултати и во делот на запишувањето, особено помеѓу постарите деца кај кои веројатноста за напуштање на училиштето е диспропорционално поголема. Програмата на условен паричен надоместок е најверојатната причина за зголемување од 10 процентни поени на стапката на запишување во средното образование во Македонија, како и за пониските стапки на осипување кај постарите деца.

Во согласност со спроведените експертски интервјуа кои го опфатија социјалниот трансфер – условени парични надоместоци се дојде до следните резултати:

- Регулативите произлегуваат од соработката помеѓу Владата и Светската Банка, содржани во Законот за социјална заштита.
- Се опфаќаат корисници во чии семејства има деца средношколци и условот е овие средношколци редовно да ги посетуваат средните училишта, 85% од наставата треба да биде реализирана од страна на ученикот.
- Родителите се одговорни за редовноста на наставата на ученикот, тие треба да вршат контрола во средното училиште во коешто детето посетува настава. Од друга страна пилот-програмата им овозможува на надлежните центри да имаат увид во редовноста на ученикот.
- Како услов е и неповторувањето на учебна година, па оттука доколку ученикот загуби една година од своето школување следната година родителот нема право да аплицира за овој вид на социјален трансфер.
- Услов е исто така родителот како подносител да биде носител на СПП и доколку родителот го загуби правото на СПП, детето го губи правото на УПН што укажува на тоа дека детето добива еден вид на казна и се отвора прашањето за непочитување на правата на социјални додатоци на детето.
- Присутно е верувањето дека УПН претставуваат стимул за посета на настава и се причина зошто родителите би ги носеле децата на училиште, но сепак

сознаено е дека условените парични трансфери немаат директен придонес за намалување на осипувањето од средното образование кај социјално ранливите групи во општеството.

○ Детски додаток

Детски додаток е право на детето и се обезбедува како паричен надоместок за покривање на дел од трошоците во подигање и развој на детето. Право на детски додаток остварува еден од родителите на детето, државјанин на Република Македонија со постојано место на живеење во Републиката, за дете државјанин на Република Македонија и на редовно школување во Републиката, ако родителот е вработен во: трговско друштво, јавно претпријатие, јавна установа, установа и друго правно лице кое врши стопанска дејност и друго правно лице кое врши дејност на јавна служба, државен орган и орган на единица на локална самоуправа и друго домашно и странско физичко лице и правно лице кое вработува работници и др.

По исклучок, ако родителот или член на неговото семејство е сопственик на деловен простор, основач на трговско друштво или установа, не може да оствари право на детски додаток за дете. Странски државјанин кој има живеалиште на територијата на Република Македонија може да оствари детски додаток за дете согласно Законот за заштита на децата и меѓународните договори ратификувани согласно Уставот на Република Македонија.

Детски додаток се остварува во зависност од возраста на детето и материјалната состојба на семејството. Право на детски додаток се обезбедува на дете до наполнување на 18 години живот и доколку детето од училишна возраст е на редовно школување и тоа: на дете кое е редовен ученик во основно училиште до завршувањето на школувањето за толку години колку што трае редовното школување, заклучно до 31 август во годината, и

на дете кое е редовен ученик во средно училиште, за секоја учебна година заклучно со 31 август во годината но најдолго до наполнување на 18 години живот.

Бројот на корисници на детски додаток рапидно се намалува, бидејќи надоместокот не доаѓа до најсиромашните домаќинства со деца и износот е несоодветен за задоволување на основните потреби. Бројот на семејства кои примале детски додаток во 2008 година бил 20 265, а две години подоцна, во 2010 година, тој бележи намалување од 40%¹⁸.

Само еден од пет корисници на надоместоци е помеѓу најсиромашните 10% (таканаречена прва, најсиромашна десетина), а интересно е тоа што детскиот додаток има значително подобро котирање во втората десетина, каде што два од пет корисници на надоместоци кои го остваруваат правото го добиваат овој надоместок. Постои голем простор за подобрување на изготвувањето на правилникот за надоместоци бидејќи само 26% од најсиромашните 10% со деца го остваруваат правото за добивање детски додаток.

Во согласност со спроведените експертски интервјуа кои го опфатија социјалниот трансфер – детски додаток се дојде до следните резултати:

- Детски додаток се остварува во зависност од возраста на детето и материјалната состојба на семејството, при што се доделува додатокот во семејства со мали приходи кои тешко го издржуваат месецот во однос на трошоците за живот.
- Право на детски додаток има дете во семејство чии приходи по сите основи по член на семејство изнесуваат до 2.490 денари, а за дете на самохран родител изнесуваат до 4.980 денари. Износите се усогласуваат со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика, во јануари за тековната година.

¹⁸ Зајакнување на социјалната заштита на децата, UNICEF 2013

- Право на детски додаток се обезбедува на дете до наполнување на 18 години живот и доколку детето од училишна возраст е на редовно школување и тоа: на дете кое е редовен ученик во основно училиште до завршувањето на школувањето за толку години колку што трае редовното школување, заклучно до 31 август во годината; и на дете кое е редовен ученик во средно училиште, за секоја учебна година заклучно со 31 август во годината но најдолго до наполнување на 18 години живот.
- Обврзувањето на корисниците на детски додаток за доставување потврда за редовна посета на образование ја намалува можноста за пристап до овој трансфер кај поранливите социјални семејства (Роми, семејства со повеќе членови и низок степен на образование на главата на домаќинството и сл.).
- Присутни се предлози за давање на детски додаток кај секое дете објаснувајќи дека тоа е право на финансиски средства на секое дете без зависност од родителите, но останува како препорака за обезбедување на подобра иднина за децата.

○ Надоместок во случај на невработеност

Невработените лица кои се корисници на паричен надоместок, согласно Законот, спаѓаат во регистрот на невработени лица, односно активни баратели на работа и ги имаат законски утврдените права кои им се сведуваат како право по основ на невработеност.

Според податоците на Агенцијата за вработување во евиденцијата на невработените лица корисници на паричен надоместок, заклучно со 31.12.2010 година право на паричен надоместок користеле 24.263 невработени лица. Во 2011 година корисници на паричен надоместок се 20.452, од кои 20.000 лица оствариле право на паричен надоместок до повторно вработување, односно до пензионирање. Според основот на престанок на работниот однос од нив на 14.337 лица им престанал работниот однос по основ на технолошки вишок, на 3.399 по основ на договор за вработување на

определено време, на 1.941 по основ на стечај, на 600 од фирми загубари и ФЕСАЛ II аранжманот, а останатите 46 по основ на реструктурирање.

Во последните години најмногу се зголемува бројот на долгорочните корисници на надоместок по основ на технолошки вишок. во 2008 година вкупниот број изнесува 19.977 лица од кои по основ на технолошки вишок се 13.762 лица, во 2009 година од вкупно 19.954 лица по основ на технолошки вишок биле 14.035, во 2010 од вкупно 20.452 лица по основ на технолошки вишок биле 14.337, ова се лица со над 57, односно 59 годишна возраст, а кои претходно биле вработени на неопределено време.

Со состојба на 31.12.2014 година, евидентирани се 12.869 невработени лица, корисници на паричен надоместок или 10.4 % од вкупно евидентираните невработени лица. Споредбено со истиот период минатата година бројот на невработени лица корисници на паричен надоместок бележи намалување 4.607 или 26.4%,

Од нив со право на пензиско и инвалидско осигурување биле опфатени 51 лица.Можноста правото на паричен надоместок да се користи како поттик за вработување на корисникот го користеле 65 лица.

Структурата на невработените лица кои оствариле право на паричен надоместок во текот на 2014 година се карактеризира со:

- Поголемо учество на мажите (5.451) во споредба со жените (4.999)
- Поголемо учество на лица со завршено средно образование (3.747), без образование и со основно училиште (2.218), непотполно средно училиште (2.124), со завршена виша школа (353) и лица со завршено високо образование (2.008) и
- Поголемо учество на корисници на паричен надоместок во траење од 1 до 4 месеци 6.169 споредбено со оние корисници кои ова право го користат од 5 до 12 месеци 3.595.

Во согласност со спроведените експертски интервјуа кои го опфатија социјалниот трансфер –надоместок во случај на невработеност се дојде до следните резултати:

- Надоместокот има за цел да ја намали сиромаштијата кај корисниците кои имаат прекин во работниот однос, исконтролиран од страна на надлежните институции при што е утврдено дека работниците како основа на престанок на работниот однос имаат: технолошки вишок, договор за вработување на определено време, стечај, фирми загубари и ФЕСАЛ II аранжманот и по основ на реструктурирање.
- Социјалниот трансфер има за цел да ги подржи финансиски корисниците, но не и да ги издржува во услови кога се тие работно способни и кога можат да работат и заработуваат средства за живот. Согласно тоа, создадени се услови за користење при што корисниците треба да поднесат документација до АВРМ и да бидат достапни кога ќе им се нуди работно место и обучување со цел стекнување квалификации за пополнување на работното место.
- Оттука, АВРМ води грижа за вработување на лицето во услови кога тоа ги пополнува сите услови за пријавување како невработено лице и корисникот го добива овој социјален трансфер се додека не му се определи работно место, со одбивање на истото лицето може да го загуби статусот корисник на надоместок во случај на невработеност.
- Обемот на исплата на паричниот надоместок во случај на невработеност е условен од воведување на критериумите како прифаќање работно анагажирање на јавни работи, одбивање обука и одбивање да се јави кај работодавец кај кој го упатила Агенцијата.

3.2. Промени во легислативата кои влијаат на исплатата/обем на корисници

○ Социјална парична помош

Право на социјална помош има лице кое што е способно за работа и домаќинство , но е материјално необезбедено и кое според други прописи не може да оствари средства за егзистенција. За социјално необезбедено лице и домаќинство се смета кое остварува приходи по сите основи пониски од износот на социјалната парична помош која што е утврдена со Законот за социјална заштита. Месечниот приход на лицето и домаќинството се определува според месечниот приход на сите членови остварен по сите основи во последните три месеци пред поднесувањето на барањето за остварување на правото на социјална помош. Во случај на прекин на користењето на правото на социјална парична помош самиот корисник има право да бара продолжување на истата, доколку повторно се најде во состојба на социјален ризик. Доколку прекилот бил подолг од 60 месеци корисникот повторно право на користење на социјална парична помош, доколку прекилот бил помал од 60 месеци , корисникот само ќе го доискористи преостанатото право од пред прекилот на социјалната парична помош.

Правото на социјална парична помош не може да го оствари лице кое што :

- Може само да се издржува, ако остварува приходи со продажба или издавање на закуп на имот кој не го користи;
- Не побарало издржување од лицето кое што е должно да го издржува;
- Ако има склучено договор за доживотна издршка, а не покренало постапка за раскинување на тој договор.

Правото на социјална парична помош не може да се оствари односно му престанува правото на лице кое дало нецелосни или неистинити податоци или не ја пријавило настанатата промена во семејната, матријалната и состојбата за имот и

имотните права. Во овој случај социјалната парична помош не може да се оствари во наредните 12 месеци. Право на оваа помош не може да користи лицето кое:

- Лице кое одбило понуда за вработување, обука, преквалификација или доклификација
- Кое одбило понуда за вработување
- На кое му престанал работниот однос по негова вина или негово барање

Корисниците на овој вид парична помош може да биде работно ангажиран за извршување на јавни работи до 5 дена во месецот како и за извршување на сезонски работи и други повремени работи од градоначалникот на единицата на локалната самоуправа, јавните претпријатија и установи. На лицата кои се ангажирани до 5 дена во месецот, правото на социјална парична помош не им престанува. За време на работното ангажирање корисниците мора да бидат осигурани од организаторот на работата врз основа на инвалидност и телесно оштетување за повреда на работа или професионална болест. Корисниците кои се ангажирани над 5 дена во месецот правото на СПП им мирува в за времетраењето на работното организирање. На нив организаторот на работата им надоместува трошоци по потреба и во зависност на работното ангажирање. За да се оствари правото на социјална парична помош се потребни следниве документи:

- Лична карта за сите полнолетни лица;
- Уверение за државјанство за сите полнолетни лица;
- Извод од матичната книга на родените за полнолетни лица;
- Уверение од Управа за јавни приходи за сите полнолетни членови за пријавени или остварени нето приходи;
- Потврда за регистрирано моторно возил заверена во МВР;
- Потврда од Агенција за вработување за сите полнолетни лица кои редовно се пријавуваат;

- Потврда од Агенција за вработување за сите полнолетни лица дека не се во евиденција во надлежното биро и листа на стаж од социјално;
- За вработените лица од домаќинството , потврда за примен личен доход во последните три месеци;
- Потврда од фондот на ПИОМ за корисници на пензија од земјава или од странство;
- Решение од агенција за вработување доколку се корисници на паричен надоместок;
- Потврда од училиште или факултет за децата ако се на редовно школување;
- Пресуда за развод;
- Тужба за алиментација;
- Решение од агенција за вработување доколку се корисници на паричен надоместок;
- Потврда од училиште или факултет за децата ако се на редовно школување;
- Уверение од Катастар на име на подносителот и за сите полнолетни членови;
- Доказ за двајцата сопружници за нивните родители;
- Ако се има поведено оставинска постапка за имот на покоен треба да се донесе решение од надлежен судили потврда до каде е постапката.

o *Детски додаток*

Постојниот систем на организација и заштита на децата е уредена со Законот за заштита на децата. Во 2009 година измените и дополнувањата содржани во овој закон се во насока на осовременување односно на прилагодување кон современите текови во општеството. Заради потребата, заштитата на децата воопшто но и во одделни случаи во животот, да се подигне на повисоко ниво, во законот се вградени поголем дел од определбите од Конвенцијата за правата на детето, други соодветни конвенции, протоколи и други документи. Во измените и дополнувањата нормативно се внесе забрана за дискриминација во оваа област, со што се изврши транспорирање на директивата 2000/43/EЗ на Советот на Европа за имплементирање на принципот на

еднаков третман на луѓето, почитувајќи ја расната или етничката припадност при што барателот или корисникот на заштита на децата не смее да биде ставен во неповолна положба во однос на други лица (разработена во сите сегменти на остварувањето на правата и облиците на заштитата на децата). Во 2009 година со донесените измени и дополнувања се изврши и промена на начинот на пресметување на правата за заштита на децата како и на останатите износи кои се поврзани со остарувањето односно валоризирањето на правата од заштитата на децата кои наместо со проценти пресметани од просечната плата исплатена по вработен во Република Македонија, почнувајќи од 1 јануари 2010 година се утврдени во апсолутни износи, а усогласувањето на истите ќе се врши со порастот на трошоците на живот.

Законот за заштита на децата предвидува парични права кои на родителите со ниски месечни примања ќе им помогнат во пружањето на еднакви услови на децата во обезбедувањето на основните животни потреби во секојдневното живеење. Правото на Детскиот додаток како паричен надоместок се обезбедува за покривање на дел од трошоците во подигањето и развојот на детето. Право на детски додаток остварува еден од родителите на детето кое е државјанин на Република Македонија, за дете кое што е државјанин на РМ со постојано место на живеење во Република Македонија. Услов да се оствари ова право е ограничениот износ на просечните месечни приходи и примање по член на семејството. Заостварување на детски додаток приходите во семејството по член е потребно да изнесуваат најмногу 2.415 денари, а за дете на самохран родител пресметковниот износ се зголемува за 75 % и изнесува 4.226 денари по член. Притоа самите износи се усогласуваат со порастот на трошоците на живот за претходната година кои што се објавени од Државниот завод за статистика во јануари за тековната година.

Постапката и начинот на остварување на правото и потребна документација

Постапката за остварување на правото за детски додаток се поведува со писмено барање кој го поднесува старателот на детето кое се поднесува до центрот за социјална

работа во кое родителот или пак старателот има живеалиште. Правото може да го оствари родител или старател на детето ако е:

- Вработен во трговско друштво, јавно претпријатие, јавна установа, установа и друго правно лице кое врши стопанска дејност или пак врши некоја дејност на јавна служба, државен орган или орган на единицата на локална самоуправа и друго домашно или странско физичко лице и правно лице кое вработува работници со најмалку половина од полното работно време, односно со него изедначеното работно време.
- Корисник на правата од пензиското и инвалидското осигурување;
- На отслужување на воениот рок во Армијата на Република Македонија, а до заминувањето бил во работен однос или имал друго својство;
- Земјоделец – обврзник на данок од приход кој врши земјоделска дејност како единствено и главно занимање;
- Занаетчија кој врши стари занаети и занаетчија кој врши занаетчиска дејности кои се дефицитарни.

Правото на детски додаток има еден од родителите на детето до исполнување на 18 години живот, доколку детето е на редовно школување. За дете кое трајно или за подолго од една година остане неспособно за работа, родителот има право на детски додаток за детето за време на траење на неспособноста на детето, но најдолго до 18 години живот. Детски додаток следува и за децата што родителот ги издржува и тоа за деца кои се родени во брак или вон брак, посвоени деца, внуци, браќа сестри како и за други деца земени на издржување. За децата кои се земени на издржување, детски додаток следува и кога тие имаат родители, ако родителите им се неполно или пак трајно неспособни за работа, се на издржување на казна затвор или пак им е одземно родителското право и кога родителите се на редовно школување. Детски додаток во овие случаи следува кога родителите и децата немаат имот или приходи од кои децата можат

да се издржуваат, детскиот додаток следува и за дете кое е без родителска грижа, а е сместено во дом - семејство.

Висина на правото

Висината на детскиот додаток изнесува за дете до 15 години живот, односно додека е ученик во основно училиште е 740 денари. За дете од 15 до 18 години живот, односно додека е редовен ученик во средно училиште е 1.175 денари. Вкупниот месечен износ на детски додаток за кои родителот го остварил правото изнесува 2.415 денари.

Рокови и престанок на правото

Правото се остварува до наполнување на 18 години живот ако детето е на редовно школување. Родителот или старателот на детето е должен во месец септември за сите деца за кои остварува право на детски додаток да достави потврда до центарот за социјална работа дека детето е запишано во училиште правото му престанува од месецот кога бил должен да ја достави потврдата. Детскиот додаток не може да се користи во случаи кога детето кое поради воспитување, школување или оспособување е сместено во завод или установа во кои целосно бесплатно е згрижено за време додека е во заводот или установата на терет на државата и за дете државјанин на Република Македонија за кое родителот остварил право на детски додаток согласно прописите на друга држава. Центарот за социјална работа е должен в рок од 60 дена да донесе решение по барањето доставено со комплетна документација до центарот каде родителот или старателот има живеалиште. Корисникот на правото на детски додаток е должен при секоја промена на фактите и околностите кои биле основа за признавање на правото да го извести надлежниот центар најдоцна во рок од 15 дена од денот кога настанале тие промени. Доколку родителот не ја обнови документацијата во рок кој што е определен со Законот за заштита на децата, Центарот за социјална работа ќе донесе решение за престанок на правото на детски додаток во рокот од 15 дена, а правото престанува од првиот ден на месецот во кој е пропуштена обврската за обновување на документацијата. Корисникот

на правото на детски додаток ако не го извести центарот за промена на фактите и околностите кои што биле основа за признавање на правото.

Постапка по жалба

Жалба на решение донесено од центарот за социјална работа со кое не се признава или се укинува правото од областа на детската заштита во конкретниот случај на детски додаток се поднесува преку надлежниот центар до министерството за труд и социјална политика во рок од 15 дена од денот на приемот на решението. Жалбата се поднесува во два примероци со докази со кои се оспоруваат фактите кои влијаеле центарот да го донесе решението за престанок на правото. Жалителот во жалбата може да изнесува и нови факти како и да приложи нови докази кои не биле земени во предвид при решавањето од страна на центарот. Министерството е должно во рок од 60 дена да одлучи по жалбата. Жалбата не го одолжува од извршување донесеното решение, меѓутоа ако жалбата се усвои од страна на министерството за труд и социјална политика и се поништи донесеното решение и предметот се врати на повторно одлучување со настапија за утврдување нова фактичка состојба, притоа центарот за социјална работа е должен да постапи по насоките и да донесе решение за признавање на правото. Ако министерот не ја усвои жалбата и го потврди донесеното решение против второстепеното решение странката има право на Тужба до Управниот суд на РМ во рок од 30 дена од приемот на решението.

○ *Условен паричен надоместок*

Условен паричен надоместок е дефиниран во Програма за условен паричен надоместок за средно образование за учебната 2010/2011 година. Средствата за условни парични надоместоци за средно образование се обезбедени преку Договор за заем со Меѓународната Банка за обнова и развој - Светска банка. Програмата за условен паричен надоместок за средно образование има за цел подобрување на пристапот и квалитетот на образованието за ученици во средно образование од домаќинства кои се корисници на право на социјална парична помош. Со оваа програма ќе се обезбедат дополнителни

парични надоместоци за учениците, кое право е условено со запишување и посетување на средното образование и има за цел да го зголеми бројот на лица запишани во средно образование од домаќинства корисници на правото на социјална парична помош, како и реализацијата на задолжително средно образование во Република Македонија. Корисници на оваа програма се ученици од домаќинства кои се корисници на право на социјална парична помош и од домаќинства на кои поради работно ангажирање за извршување на јавни работи времено им мирува правото на социјална парична помош (во понатамошниот текст: корисник).

Оваа програма ја спроведува Министерството за труд и социјална политика, Центрите за социјална работа, Министерството за образование и наука, средните училишта и Министерството за финансии, согласно со Прирачникот за администрирање на Програмата за условен паричен надоместок за средно образование, донесен од Министерството за труд и социјална политика. **Потенцијалните корисници за условен паричен надоместок за средно образование се:**

- Домаќинства корисници на социјална парична помош
- Домаќинства корисници на социјална парична помош чие право на помош е во мирување поради ангажирање во јавна работа

а кои домаќинства:

- Не се корисници на детски додаток и
- Имаат деца запишани во средно образование
- Кои доколку биле корисници на програмата за условен паричен надоместок во претходната учебна година не ја повторувале учебната година.

Процесот за аплицирање почнува на 1-ви септември и трае заклучно до 30-ти септември во тековната учебна година со назнака дека корисникот го остварува своето

право на надоместок за присуство почнувајќи од 1-ви септември во тековната учебна година.

Корисникот остварува условен паричен надоместок за средно образование доколку:

- не остварува право на детски додаток;
- е запишан во средно училиште
- е на средношколска возраст.

Корисникот користи условен паричен надоместок за средно образование под следните услови: - се додека е редовен ученик и - присуствува на најмалку 85% од вкупниот број на часови предвидени со училишниот распоред и програма. Условениот паричен надоместок за средно образование престанува во следните случаи:

- корисникот матурирал од средно училиште или повеќе не е на средношколска возраст;
- корисникот го прекинал посетувањето на средно училиште;
- доколку надоместокот е остварен врз основа на невистинити или нецелосни податоци;
- корисникот остварил право на детски додаток
- родителотот/старателот или носителот на правото на социјална парична помош поднесе барање за престанок на условениот паричен надоместок за средно образование.

Годишниот износ на условениот паричен надоместок за средно образование по корисник изнесува 12.000 МКД.

3.3. Промени во обемот на корисниците на социјални трансфери

Социјалната парична помош поефикасно е насочена кон најсиромашните лица и поголем износ од обезбедената помош претставува позначаен дел од приходите на најсиромашните десетина. Симулациите на овој вид на надоместок покажуваат дека во најсиромашните десетина, просечниот износ на социјална парична помош до сите домаќинства кои го остваруваат правото во таа десетина е 669 МКД, по возрасен член, што претставува 140% од приходот на тие домаќинства¹⁹. За детскиот додаток просечната исплата на надоместокот претставува само 28% од приходите на семејствата кои ги исполнуваат условите во најсиромашните десетина.

Причините за ниска ефикасност на детскиот додаток можат да се најдат во прашањата за дизајнот на програмата и нејзиното спроведување. Постојат проблеми во програмата кои им наштетуваат на целите на политиката за покривање на трошоците наменети за подигање и развој на деца во сиромашните семејства. Овие ограничувања се:

- Условот дека корисниците (еден од родителите) мора да се во работен однос или прима надоместок како невработено лице. Овој услов се покажува како многу обврзувачки и ги исклучува најсиромашните семејства чии членови не се во работен однос и никогаш не биле во можност да добијат надоместок како невработено лице.
- Кога се пресметува приходот за остварување на правото на надоместок, во предвид се земаат семејствата наместо домаќинствата за пресметување на основата на приходот.
- Неформалните приходи не се целосно опфатени при оценувањето на исполнувањето на условите за надоместок.
- Надоместоците се многу мали, што значи дека влијанието се намалува со зголемувањето на бројот на членовите на домаќинствата.

¹⁹Зажакнување на социјалната заштита на децата, UNICEF 2013, стр.5

Исто така, постојат неколку недостатоци при спроведувањето, најважни се оние дека луѓето се погрешно информирани во врска со критериумите за остварување на правото за надоместок и дека процесот за поднесување на барање за надоместок е многу сложен и скап. Постојат согледувања дека овие недостатоци не се доделуваат во согласност со транспарентни или објективни критериуми²⁰.

Детскиот додаток во минатото бил менуван врз основа на индексот на платите. Обично во ситуации со нормален економски раст, платите се зголемуваат со поголема стапка отколку инфлацијата, додека при економски пад, се случува обратното. Максималната сума за детски додаток е многу мала и не е поврзана со вкупниот број на деца во семејството кое прима помош. Тоа значи дека семејства со повеќе деца, кои често припаѓаат во групата најсиромашни, примаат помалку средства по член на семејство.

Критериумите за квалификување за детски додаток не ги земаат соодветно предвид потребите на децата коишто се изложени на висок ризик од сиромаштија, на пример, децата од семејства во кои никој не е вработен или во кои некој работи, но има ниска плата, во рамките на неформалното стопанство или црниот пазар. Сепак постојат одреден број деца во Република Македонија кои се на различна возраст и сеуште не се регистрирани во Матичната книга на родени и како такви не можат да ги остваруваат правата кои им припаѓаат²¹.

Политиката и надоместоците за социјална помош се базирани на голем број дестимулациони елементи, кои оневозможуваат комбинирање платен труд и користење на социјалната парична помош за повеќе членови во домаќинството. Ако се вработи некој член од домаќинството на лице, кое е корисник на социјална парична помош, дури и сезонски, за минимален надоместок, корисникот на социјална парична помош се соочува со ризик да го загуби правото на таа помош.

²⁰ Зајакнување на социјалната заштита на децата, UNICEF 2013, стр.6

²¹ Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во РМ 2010-2020

На тој начин, е отежнат излезот од системот на социјална заштита и преминот кон пазар на труд, со што се создава „стапица на сиромаштијата“ имање можност за вработување, за минимален надоместок, но ако тоа се прифати, се губи правото на парична помош, бидејќивкупните приходи го надминуваат прагот за остварување на помошта²².

Подобреноста на насочувањето на социјалната помош дава основа таа да може да обезбедува поголема поддршка на работоспособните ранливи категории, преку комбинација на платен труд и надоместоци за надополнување на износот од платениот труд со сума што ќе обезбедува минимален и соодветен приход.

Најголем број од корисниците на паричен надоместок користат право на паричен надоместок до пет години пред исполнување на условите за стекнување право на старосна пензија. Меѓу нив најголем е бројот на корисници на кои претходно работниот однос им престанал по основ на технолошки вишок. Најголем дел од средствата од придонесот за вработување и од Републичкиот буџет се насочени за исплата на овие права наспроти пренасочување и користење на средствата за активните мерки за вработување.

Биле отпуштани работници до над 57, односно над 59 години возраст од кои повеќето претходно биле во работен однос на неопределено време. Во одделни случаи, конкретни работни места не се укинувале и на нив повторно по престанокот на работниот однос се вработуваат нови работници. Тоа се случувало и во поголеми и во помали фирми кои активно и профитабилно работат, а со цел обврските на работодавачот за овие лица да се префрлат на товар на државата.

Имало примери каде се прогласувало технолошки вишок со исплата на испратници во форма на таканаречени социјални пакети во значително повеќекратни износи на

²²<http://www.dw.com>, посетено април 2016

испратнина од она што е утврдено во законот и истите лица се упатуваат на користење по основ на невработеност²³.

²³Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност, МТСП

ЗАКЛУЧОЦИ

На почетокот на 21 век, бројните социјални држави во Европа, соочени се со преобразбите во светот на работата, семејствата и обрасците на стареење, ја идентификувале потребата за промена на својата социјална политика и нивното адаптирање во согласност со поинакви економски, политички и социјални околности. Овие промени се одвиваат во најголема мера, во правец на воведување активни мери во политиката на вработување, насочени кон лицата со инвалидитет и семејства со деца. Споредено со тоа, принципот на активирање се проширува на политиката за обезбедување за старост, пред се, со воведување на нови механизми за финансирање и различни програми на пензионирање и активна старост воопшто.

Модерните европски држави постигнале завидно ниво на социјална состојба, со примена на различни програми кои се насочени кон заштита на децата и возрасните од социјална несигурност, болест, инвалидитет, работна неспособност и сиромаштија, а врз основа на општествена солидарност и трансфер на приход од економска во социјална сфера. Додека социјалната политика има за цел на своите институции и средства да им обезбеди услови за живот на членовите на општеството кои не се во можност со свои средства и работа да остварат задоволување на своите потреби, држава со благосостојба, како најразвиена форма на социјална политика, се однесува на остварување минимално ниво на заштита од ризик како што се сиромаштија, невработеност, болест, старост и инвалидност и покрива цел живот на еден поединец, односно цело семејство.

Во најразвиените делови на Европа, програмите за социјална политика кои се развивале во текот на втората половина на минатиот век опфаќаат здравствена заштита, пензија, заштита на семејството и мајчинството, заштита на невработените, стамбена заштита и различни видови на социјална помош. Државните трансфери на загроени групи, кои можат да бидат парична помош, субвенции или услуги, пробиваат во сите делови на семејниот живот и се главна гаранција против социјалните ризици.

Социјалната политика настанала како резултат на дејствувањето на сложените и меѓузависни фактори. Почнувајќи од средината на седумдесетите години на дваесетиот век, социјалната политика на земјите од либералниот социјале модел (САД и Велика Британија) се развива и реформира под доминантно влијание на само еден фактор, а тоа е неолибералната идеологија, која скоро иреверзибилно го менува нивниот лик.

Англосаксонските земји во кои, компаративно гледано, социјалните трансфери се пониски, се карактеризираат со ниски давачки за активна социјална политика. Нивните дефанзивни стратегии за активирање имаат парцијален карактер, бидејќи се доминантно насочени кон корисниците на социјална помош. Причината за тоа произлегува од потребата за понатамошно намалување на трошоците за социјален надомест и општи буџетски давачки за социјална сигурност, односно пренесување на одговорноста за социјални ризици на индивидуално ниво.

Социјал демократските земји, споредено со развиената пасивна социјална политика, се одликуваат со најголеми давачки за активни мери, како и универзална политика на активирање. Во нив, принципите на политиката на активирање, освен на работно способната популација, насочени се и кон младите, долготрајно невработените и старите лица. Кога се во прашање корисниците на социјалната помош, тие, освен партиципација во посебно проектирани програми за социјално вклучување, партиципираат и во програми таргетирани кон општата популација.

Детерминантата која влијае на политиката на условување на Европската унија од позиција на сила, е моќта, да ја убедува условената земја во исполнување на услови, а мотивот на тие земји е изразен со милиони евра, достапни низ европските претпристапни фондови. Од друга страна, детерминантата на условените земји е политичката рамка во која се движат проевропски или антиевропски.

Модерниот концепт на социјална политика, кој се применува во западните општества, се движи во правец на поголемо вклучување на цивилни актери, непрофитни,

невладини организации, чии програми преземаат активна улога и стануваат дополнителни или алтернативни фактори за остварување на социјалните програми. Новата концепција, наместо welfare state или welfare society како и комбиниран модел, се повеќе се појавува како водечка концепција.

Реконструкција на состојбата во државата поттикнува партнерство помеѓу државите и цивилното општество, а формите на соработка меѓу државите со непрофитен сектор, како и воведување на пазарни механизми, ги менуваат доминантните модели во правец на поголема интеграција на цивилните актери во официјалната концепција на социјалната политика во европските земји.

Табела 7 - Заклучни согледувања за социјалните трансфери во Република Македонија

Вид на социјален трансфер:	Добиени резултати:
Социјална парична помош	<ul style="list-style-type: none">- Во согласност со новите измени и донесените одлуки содржани во Законот за социјална заштита се прави намалување на социјалната парична помош. Првите разлики настануваат по 2006-та година, при што до 2014-та година доаѓа до намалување на 50% од износот, водејќи се според времетраењето на примањето на социјалниот трансфер.- Секоја година се врши анализа на пораст на трошоци за живот и во согласност со настанувањето на разликите се зголемува и социјалната парична помош, оттука, колку се поголеми трошоците, толку е поголема и социјалната парична помош. Зголемувањето е согласност разликата.

- Максималното покривање со социјална помош е до пет члена од семејството, пропишано со закон. Семејството може да брои понатаму и до 10 члена, но нема право на поплаки.
- Се врши контрола на примањето на социјалната парична помош и во услови на настанување на грешка, примателот на средствата е должен истите да ги рефундира назад, доколку тоа не се случи се покреваат тужби.
- Доколку се јави престанок во пријавување на корисникот во Центарот каде оддава информации за финансско-семејната ситуација, социјалната парична помош му се укинува на корисникот, согласно законските прописи за услови за користење на овој вид на социјален трансфер.
- Софтверското поврзување со ПИОМ, Агенцијата за вработување и Катастарот на Македонија овозможува поедноставно комплетирање на документите и поедноставен увид во состојбата на корисниците на социјалниот трансфер.
- Со цел поголема контрола на корисниците воведен е условот активно барање работа и неможност за одбивање на понудена работа. Доколку упатеното невработено лице не се јави кај работодавачот или пак го одбие понуденото вработување, се информира одговорното лице за евиденција заради преземање мерки во согласност со овој закон. Во оваа насока,

	<p>Агенцијата го брише лицето од регистарот на невработени лица или од регистарот на лица кои учествуваат во програми за активна политика за вработување доколку лицето одбие соодветно или погодно вработување или одбие да присуствува на интервју за работа или не покаже интерес за присуство на интервју за работа.</p>
<p>Условени парични надоместоци</p>	<ul style="list-style-type: none">- Регулативите произлегуваат од соработката помеѓу Владата и Светската Банка, содржани во Законот за социјална заштита.- Се опфаќаат корисници во чии семејства има деца средношколци и условот е овие средношколци редовно да ги посетуваат средните училишта, 85% од наставата треба да биде реализирана од страна на ученикот.- Родителите се одговорни за редовноста на наставата на ученикот, тие треба да вршат контрола во средното училиште во коешто детето посетува настава. Од друга страна пилот-програмата им овозможува на надлежните центри да имаат увид во редовноста на ученикот.- Како услов е и неповторувањето на учебна година, па оттука доколку ученикот загуби една година од своето школување следната година родителот нема право да аплицира за овој вид на социјален трансфер.- Услов е исто така родителот како подносител да биде носител на СПП и доколку родителот го

	<p>загуби правото на СПП, детето го губи правото на УПН што укажува на тоа дека детето добива еден вид на казна и се отвора прашањето за непочитување на правата на социјални додатоци на детето.</p> <ul style="list-style-type: none">- Присутно е верувањето дека УПН претставуваат стимул за посета на настава и се причина зошто родителите би ги носеле децата на училиште, но сепак сознаено е дека условените парични трансфери немаат директен придонес за намалување на осипувањето од средното образование кај социјално ранливите групи во општеството.
Детски додаток	<ul style="list-style-type: none">- Детски додаток се остварува во зависност од возраста на детето и материјалната состојба на семејството, при што се доделува додатокот во семејства со мали приходи кои тешко го издржуваат месецот во однос на трошоците за живот.- Право на детски додаток има дете во семејство чии приходи по сите основи по член на семејство изнесуваат до 2.490 денари, а за дете на самохран родител изнесуваат до 4.980 денари.Износите се усогласуваат со порастот на трошоците на живот за претходната година објавени од Државниот завод за статистика, во јануари за тековната година.- Право на детски додаток се обезбедува на дете до наполнување на 18 години живот и доколку

	<p>детето од училишна возраст е на редовно школување и тоа: на дете кое е редовен ученик во основно училиште до завршувањето на школувањето за толку години колку што трае редовното школување, заклучно до 31 август во годината; и на дете кое е редовен ученик во средно училиште, за секоја учебна година заклучно со 31 август во годината но најдолго до наполнување на 18 години живот.</p> <ul style="list-style-type: none">- Обврзувањето на корисниците на детски додаток за доставување потврда за редовна посета на образование ја намалува можноста за пристап до овој трансфер кај поранливите социјални семејства (Роми, семејства со повеќе членови и низок степен на образование на главата на домаќинството и сл.).- Присутни се предлози за давање на детски додаток кај секое дете објаснувајќи дека тоа е право на финансиски средства на секое дете без зависност од родителите, но останува како препорака за обезбедување на подобра иднина за децата.
	<ul style="list-style-type: none">- Надоместокот има за цел да ја намали сиромаштијата кај корисниците кои имаат прекин во работниот однос, исконтролиран од страна на надлежните институции при што е утврдено дека работниците како основа на престанок на работниот однос имаат: технолошки вишок,

<p>Надоместок во случај на невработеност</p>	<p>договор за вработување на определено време, стечај, фирми загубари и ФЕСАЛ II аранжманот и по основ на реструктурирање.</p> <ul style="list-style-type: none">- Социјалниот трансфер има за цел да ги подржи финансиски корисниците, но не и да ги издржува во услови кога се тие работно способни и кога можат да работат и заработуваат средства за живот. Согласно тоа, создадени се услови за користење при што корисниците треба да поднесат документација до АВРМ и да бидат достапни кога ќе им се нуди работно место и обучување со цел стекнување квалификации за пополнување на работното место.- Оттука, АВРМ води грижа за вработување на лицето во услови кога тоа ги пополнува сите услови за пријавување како невработено лице и корисникот го добива овој социјален трансфер се додека не му се определи работно место, со одбивање на истото лицето може да го загуби статусот корисник на надоместок во случај на невработеност.- Обемот на исплата на паричниот надоместок во случај на невработеност е условен од воведување на критериумите како прифаќање работно анагажирање на јавни работи, одбивање обука и одбивање да се јави кај работодавец кај кој го упатила Агенцијата.
--	---

Извор: Сопствена изработка

Согласно наведените заклучни согледувања и согласно добиените резултати од спроведеното истражување и експертските интервјуа се дојде до потврда на поставените хипотези.

Општа хипотеза: Политиката на условување влијае на намалување на бројот на корисници и обемот на исплатени социјалните трансфери – хипотезата е потврдена на основа на следните добиени резултати:

- Со воведувањето на условот за 85% редовност на настава се зголемува ризикот од губење на правото на корисник на социјален трансфер УПН бидејќи родителите се одговорни за редовноста на наставата на ученикот, тие треба да вршат контрола во средното училиште во коешто детето посетува настава, но во практичната соработка со родителите тие кажуваат дека ги праќаат децата на училиште и не секогаш можат да ги контролираат, тоа е особено случај во семејствата на Ромите, како ранлива категорија во македонското општество.
- Контролата е ригорозна, со пилот-програмата им се овозможува на надлежните центри да имаат увид во редовноста на ученикот.
- Детето зависи и од родителот, со губење на правото на СПП, детето го губи правото на УПН што повторно укажува дека тесните услови може брзо и едноставно да влијаат на тоа во одреден временски период да се намали бројот на корисници.

Посебни хипотези:

- Воведувањето на условот “активно барање работа и неможност за одбивање на понудена работа” придонесува за помал број на корисници на социјална парична помош– хипотезата е потврдена на основа на следните добиени резултати:

- Со цел поголема контрола на корисниците воведен е условот активно барање работа и неможност за одбивање на понудена работа. АВРМ води грижа за вработување на лицето во услови кога тоа ги пополнува сите услови за пријавување како невработено лице и корисникот го добива овој социјален трансфер се додека не му се определи работно место, со одбивање на истото лице то може да го загуби статусот корисник на надоместок во случај на невработеност.
 - Доколку упатеното невработено лице не се јави кај работодавачот или пак го одбие понуденото вработување, се информира одговорното лице за евиденција заради преземање мерки во согласност со овој закон. Често во праксата, барателите на работа сакаат да бидат вработени по струка или пак имаат поставено како цел определени наемнини кои би сакале да ги добиваат на месечно ниво поради што одбиваат работни понуди.
 - Во оваа насока, Агенцијата го брише лицето од регистарот на невработени лица или од регистарот на лица кои учествуваат во програми за активна политика за вработување доколку лицето одбие соодветно или погодно вработување или одбие да присуствува на интервју за работа или не покаже интерес за присуство на интервју за работа.
- **Условените парични трансфери немаат директен придонес во пристапот до средното образование помеѓу маргинализираните семејства**— хипотезата е потврдена на основа на следните добиени резултати:
 - Со поставувањето на условот за редовност во посетата на наставата се цели кон тоа да се мотивираат ранливите семејства да ги школуваат своите деца, но праксата не покажува дека тоа навистина се случува.
 - Нередовноста во наставата води до одземање на статусот корисник и тоа повторно не води до унапредување на пристапот до средното образование кај децата од маргинализираните семејства.

- **Обемот на исплата на паричниот надоместок во случај на невработеност е условен од воведување на критериумите како “прифаќање работно анагажирање на јавни работи, одбивање обука, одбивање да се јави кај работодавец кај кој го упатила Агенцијата”– хипотезата е потврдена на основа на следните добиени резултати:**
 - Услови за добивање на социјалниот трансфер се основи на невработеност сведени на: технолошки вишок, договор за вработување на определено време, стечај, фирми загубари и ФЕСАЛ II аранжманот и по основ на реструктурирање.
 - Додека корисниците се невработени АВРМ бара работа за нив и ги повикува на средби и интервјуа, доколку истите се одбијат Агенцијата ги брише корисниците и тие престануваат да го негуваат правото како корисници на паричниот надоместок во случај на невработеност.
- **Обврзувањето на корисниците на детски додаток за доставување потврда за редовна посета на образование ја намалува можноста за пристап до овој трансфер кај поранливите социјални семејства (Роми, семејства со повеќе членови и низок степен на образование на главата на домаќинството и сл.).– хипотезата е потврдена на основа на следните добиени резултати:**
 - Децата од семејствата со ромско потекло интензивно се вклучени во проблемот на нередовност во наставата или незапишување во средно образование и покрај тоа што е задолжително.
 - Идентично како и за УПН родителите кажуваат дека ги праќаат децата на училиште и не секогаш можат да ги контролираат, тоа е особено случај во семејствата на Ромите, како ранлива категорија во македонското општество. Во случај на недедовност на настава не може да се издаде потврда и тоа ги спречува овие ранливи семејства да станат корисници на детскиот додаток.

Прилог: Прашања за експертски интервјуа

УСЛОВЕНИ ПАРИЧНИ НАДОМЕСТОЦИ

- Кога за прв пат се воведени УПН за средно образование и со која законска регулатива се уредени?
- На кој начин се донесува Програмата за условен паричен надоместок за средно образование? Дали има позначајни промени во Програмите за УПН од 2009 година па наваму? Доколку има кои се тие?
- Што содржи Прирачникот за администрирање на Програма за условен паричен надоместок за средно образование?
- Подетално за критериумите и условите за остварување на УПН за средно образование?
- Кои од критериумите и условите се “најпроблематични” за исполнување од страна на потенцијалните корисници?
- Во која мера условите како “присуствува на најмалку 85% од вкупниот број на часови предвидени со училишниот распоред и програма”, “секоја исплата (четири исплати максимално) е условена со исполнување на критериум за присуство”, “доколку ученикот користел УПН една учебна година, за да се квалификува за УПН следната година, не смее да ја повторува годината” ги демотивира потенцијалните корисници од социјално ранливите групи?
- Доколку родителот/старателот или носителот на правото на СПП од различни причини (вклучувајќи и лична неодговорност) го изгуби правото на СПП, тоа значи дека и детето ученик го губи правото на УПН иако ги исполнил сите услови поврзани со неговото однесување (редовност на училиште, проодност во следната учебна година итн.). Дали можеби на овој начин неправедно се казнуваат децата во овие домаќинства?
- Зошто постои разлика во износот на надоместоците наменети за деца ученици во средно училиште, висината на УПН е 1.000 денари месечно, додека висината на ДД за дете ученик во средно училиште е 1.116 денари?
- Дали постои ограничување на УПН во однос на бројот на деца ученици во едно домаќинство?
- Кои се најчестите причини за прекин на користењето на УПН за средно образование?
- Четири модалитети на исплата на УПН: – период на исплата и мотивација за завршување на училишна година (- еднакви исплати во секое тримесечје или - пониски исплати на почетокот на училишната година, а повисоки на крајот) и - примател на надоместокот (- родител/старател или - носител на правото на СПП). Кои се согледувањата од досегашната примена, кој модел се покажал како најуспешен во однос на мотивацијата за завршување на училишна година?

- Дали сметате дека УПН за средно образование директно ќе допринесат за намалување на осипувањето од средното образование кај социјално ранливите групи? Какви се резултатите на оваа програма во однос на поставената цел да го зголеми бројот на лица запишани во средно образование од домаќинства корисници на правото на социјална парична помош? (период септември 2009 – јуни 2013 година)

- Колкав е интересот за оваа програма? Дали корисниците на СПП со деца на средношколска возраст се доволно информирани за постоењето на ова право? Како ја оценувата процедурата за остварување на ова право?

- Статистички податоци за обемот на исплата и број на корисници на УПН?

ПАРИЧЕН НАДОМЕСТОК ВО СЛУЧАЈ НА НЕВРАБОТЕНОСТ

-Измени и дополнувања во Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност од 1997 година до денес? Измени донесени по Одлуки на Уставен Суд? (се забележува дека за овој Закон се покренати повеќе иницијативи за преиспитување на уставоста на некои членови од законот) Основниот текст на Законот е од 1997 година и е предмет на повеќе измени и дополнувања, оттука се наметнува прашањето дали има потреба од донесување на нов Закон?

- Кога се вовеле евиденцијата на “невработени лица” и “други лица кои бараат работа”? Која е целта на оваа нова евиденција?

- Кои лица, според Законот, не се сметаат за невработени? (позначајни измени и дополнувања)

- Содржина и формат на индивидуалниот план за вработување? Како невработеното лице докажува дека активно барало работа во последниот месец (што е потребно да се приложи како доказ)?

- За да невработеното лице се смета дека активно бара работа мора да исполнува одредени услови (редовно јавување на огласи, да присуствува на интервјуа, поинтензивни контакти со Агенцијата и нејзините работните клубови итн.). Дали постои поддршка за невработените лица во смисла на покривање на транспортни трошоци, бесплатен пристап до интернет, покривање на телефонски трошоци и сл.?

- Подетално за поимите “соодветно”, “погодно” и “друго вработување”? Во Законот се наведени рокови во кои Агенцијата може да му понуди вработување на невработеното лице, и тоа - 12 месеци за “соодветно вработување”, - 24 месеци за “погодно вработување” и по овој период од 24 месеци “друго вработување”. Доколку невработеното лице два пати одбие понудено вработување се евидентира во листата на други лица. (во членот 53 од Законот е дефинирано кој се смета за невработено лице, и притоа е наведено “и е подготвено да прифати секако соодветно или погодно вработување што ќе го понуди Агенцијата”? Не е наведен условот за прифаќање на “друго вработување”?)

- За лицата корисници на СПП и членовите на нивните домаќинства роковите за прифаќање на “соодветно” и “погодно” вработување се пократки и изнесуваат: - 6 месеци за соодветно вработување и - 12 месеци за погодно вработување. Истите имаат обврска да прифатат и ангажирање на јавна работа или работа од јавен интерес, доколку обијат се бришат од евиденцијата на невработени лица. Зошто е направена оваа разлика во роковите?

- Во членот 28 од Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност е наведено “При посредувањето за вработување, Агенцијата и агенцијата за посредување за вработување се должни да се раководат особено од: - невработеното лице не може да биде принудено да ја прифати понудената работа; - да се имаат предвид, образованието и поранешната работа во занимањето, знаењата, способностите, желбите, психо-физичките можности на невработените лица, како и потребите, карактерот и особеностите на работното место”. Колку овие принципи се почитуваат и се во согласност со погоренаведените услови за прифаќање на вработување?

- Активни политики за вработување (кои документи ги дефинираат, кога се започна со нивно имплементирање, што вклучуваат, потреба од нивно воведување..)?

- Позначајни измени и дополнувања во Законот кој директно се однесуваат на правото на паричен надоместок во случај на невработеност?

- Условите за стекнување со ова право? Висина на паричниот надоместок? Должина на користење на паричниот надоместок? Обврски за корисниците на паричниот надоместок во случај на невработеност?

- Колку граѓаните се информирани за ова право? Најчести причини за одбиени барања за паричен надоместок?

- Статистички податоци за обемот на исплата и број на корисници на ПН во случај на невработеност?

СОЦИЈАЛНА ПАРИЧНА ПОМОШ

- Кои се позначајните измени и дополнувања во Законот за социјална заштита во периодот од 2006 – 2013 година и колку од нив директно се однесуваат на правото на социјална парична помош?

- Кои се измените и дополнувањата во подзаконските акти т.е. Правилник за начинот на утврдување на состојбата на приходите, имотот и имотните права на домаќинството, определувањето на носителот на правото и потребната документација за остварување и користење на социјална парична помош?

- Промени во пресметката за состојбата на приходите? Што не се смета за приход?

- Промени во одредување на имотот од кој корисникот на СПП може да се издржува?

- Колку често носителот на СПП ја потврдува состојбата на приходите во ЦСР?
- Промени во потребната документација за остварување и користење на СПП и начинот на нивно прибавување?
- Висина на СПП, промени во начинот на ажурирање? Ограничување на висината на СПП според периодот на користење?
- Колку често се прават увиди во домот на домаќинството?
- Дали има измени во временските рокови за кои се прекинува правото на користење на СПП (поради неисполнување на одредени услови)?
- Исклучување од правото на СПП на лицата кои одбиле понуда за вработување, обука, преквалификација или доквалификација заради вработување и лицата на кои им престанал работниот однос по нивна вина или на нивно барање? Дали се разгледуваат причините поради кои некое лице одбило вработување, преквалификација итн., дали можеби некогаш не постојат и оправдани причини? Доколку се земе во предвид дека континуирано преку измени во Законот за работни односи се намалуваат правата на работниците и се олеснува нивното отпуштање вториот услов за исклучување од правото на СПП можеби води кон нивно подлабоко социјално исклучување?
- Условување на СПП со вршење на јавни работи?(кога е воведен овој услов за корисниците на СПП?, причини за воведување? каков е одзивот кај корисниците на СПП? негово влијание врз бројот на корисници на СПП?)
- Статистички податоци за обемот на исплата и број на корисници на СПП?

ДЕТСКИ ДОДАТОК

- Кои се позначајните измени и дополнувања во Законот за заштита на децата во периодот од 2005 – 2013 година и колку од нив директно се однесуваат на правото на детски додаток?
- Кои се измените и дополнувањата во подзаконските акти т.е. правилници? (Дали правилникот за условите, критериумите и начинот за остварување на правата за заштита на децата е доволно прецизен, дали остава простор за различни толкувања во однос на критериумите и условите? Во Барањето за остварување/продолжување право на ДД наведена е листа на докази/потврди/решенија/документи кои треба да се приложат се добива впечаток дека истите не се доволно прецизирани во законот или правилникот?)
- Кои се новините во Законот за заштита на децата од 2013 година и новиот Правилник?
- Кои се критериумите и условите за остварување на правото за ДД?

- Што се смета за приход и што е изоставено во пресметката на основата на приходот?
- Зошто семејството, а не домаќинството се користи како единица за пресметка на основата на приходот за остварување на детски додаток (што не е случај кај СПП и ППП)?
- Кои се условите за родителот/старателот на детето во остварувањето на правото на ДД?
- Колку условот “еден од родителите да е во редовен работен однос или да прима надоместок како невработено лице” влијае на бројот на корисници на ДД? Зошто правото на ДД не е достапно за семејствата чишто членови не се во редовен работен однос и никогаш не биле во можност да добијат надоместок како невработено лице, а го користат правото на СПП?
- Како влијаеше новиот начин за пресметка на платите од 2009 година (вклучување на исплатите за храна и превоз во пресметките за плата) врз остварувањето на правото за ДД? Колку семејства го изгубија правото на ДД токму поради оваа пресметка на плати?
- Колку изнесува висината на ДД и до колку деца во семејството се исплатува? Колку висината на детскиот додаток е соодветна на реалните потреби на детето? Како ограничувањето на вкупниот месечен износ на ДД влијае на семејствата со повеќе деца? Спредба на правото на ДД со правото на родителски додаток за дете? Дали можеби постои прелевање на корисниците на ДД со повеќе деца кон ова право?
- На кој начин се ажурираат прагот на приходи и висината на ДД? Дали има промени во начинот на ажурирање?
- Колку условот “редовно доставување на потврда за редовно/вонредно школување” влијае на остварувањето на ова право кај најмаргинализираните семејства? (споредба со СПП)
- Дали можете да посведочите за тренд на намалување на бројот на корисници на детски додаток? Кои се причините за таквиот тренд?
- Колку граѓаните се информирани за правото на ДД и условите за негово остварување?
- Како ја оценувате постапката за поднесување на барање за ДД? (во однос на потребната документација за остварување на правото)
- Ваша слободна проценка за опфатот на корисници со ДД? Кои се најчестите причини за прекинување на користењето на ДД?
- Статистички податоци за обемот на исплата и број на корисници на ДД?

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Книги и статии

- Абусара, А. (2009), *Теорија и историја на политиката на условување на Европската унија*, Западен Балкан, Скопје.
- АВРМ. (2014), *Годишен извештај за 2014 година*, АВРМ, Скопје.
- Babic, Z. (2008), “Redistribucijski učinci socijalnih transfera u Republici Hrvatskoj”. <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/766/701>
- Bastagli, F. (2008), “Conditionality in Public Policy Targeted to the Poor: Promoting Resilience?” in *Social Policy and Society*, Vol. 8(1): 127-140.
- Bull, B. (2006), “The World Bank’s and the IMF’s use of Conditionality to Encourage Privatization and Liberalization: Current Issues and Practices”, *Report prepared for the Norwegian Ministry of Foreign Affairs as a background for the Oslo Conditionality Conference*, November 2006.
- Влада на РМ. (2010), *Национална програма за развој на социјалната заштита 2011-2021*, Влада на РМ, Скопје.
- Влада на РМ. (2010), *Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во РМ 2010-2020*, Влада на РМ, Скопје.
- Влада на РМ. (2010), *Програма за условен паричен надоместок за средно образование за учебната 2010/2011 година*, Влада на РМ, Скопје.
- Вуковиќ, Д. (2008), *Концептуална рамка на активната социјална политика*, Фондација Фридрих Еберт, Белград.
- Вуковиќ, Д. (2011), *Неуспех на социјалните реформи*, Фондација Фридрих Еберт Белград.
- Вуковиќ, Д. и Перишиќ, Н. (2008), “Активна социјална политика – Содржина и предизвици напромените” (во: *Врамување нова социјална политика: актери, димензии и реформи*, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија во Македонија) http://www.cea.org.mk/documents/Prevod%20izvrshno%20rezime_3.pdf

- Видојевиќ, Ј. (2011), *Неолиберален концепт на социјална политика*, Фондација Фридрих Еберт, Белград.
- Геровска Митев, М. (2008), "Реформските процеси и предизвици во социјалната политика во Македонија" (во: *Врамување нова социјална политика: актери, димензии и реформи*, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија во Македонија).
- Геровска Митев, М. (2009) "Социјална димензија на економската криза: перцепции на граѓаните" (во: *Ревиија за социјална политика* год. 2 бр. 4, Скопје, декември 2009).
- Геровска Митев, М. (2012), *Материјална депривација, сиромаштија и социјална исклученост кај домаќинствата во Р. Македонија*, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија во Македонија.
- Deacon, A. (2003), "Justifying Conditionality: the case of anti-social tenants". <http://www.york.ac.uk/chp/hsa/papers/autumn03/Deacon.pdf>.
- Dwyer, P. (2004) "Creeping Conditionality in the UK: from welfare rights to conditional entitlements?" in *Canadian Journal of Sociology*, Vol. 29(2): 265-287. <http://www.istor.org/stable/3654696>.
- Европска комисија. (2007), *Социјална заштита и Социјална инклузија во Поранешната Југословенска Република Македонија* Резиме *European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2*, October 2007.
- Eransus, B.P. (2003) *Activation policies and basic income schemes: From welfare to workfare?, or work for welfare?: The experience of southern European countries*. Universidad Publica de Navarra, Department of Social Work (во: *Врамување нова социјална политика: актери, димензии и реформи*, Фондација Фридрих Еберт, Канцеларија во Македонија).
- Martinez, E. Garcia, A. (1997), *what is neoliberalism*, National network for Immigrant and Refugee Rights, America.

- Paz-Fuchs, A. (2008), "Rights, Duties and Conditioning Welfare" in Canadian Journal of Law and Jurisprudence. <http://ssrn.com/abstract=989355>).
- Roshc, M. (1995), *what does neoliberalisms mean*, Routledge, New York.
- Томка, Г. (2004), *Неолиберализам, наука на современиот свет*, Економски факултет, Скопје.
- Светска Банка.(2014), *Партнерство со РМ*, Светска банка, канцеларија Скопје.
- Уницеф. (2013), *Зајакнување на социјалната заштита на децата*, Уницеф, ЕУ.

Закони

- Службен весник на Република Македонија. (2014), *Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност*, бр.10-2528/2
- Службен весник на Република Македонија. (2009), *Закон за социјална заштита*, бр.79/09
- Службен весник на Република Македонија. (2013), *Закон за заштита на децата*, бр.23/13